

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Ieva Radzevičiūtė

Socialinės politikos studijų programa
Magistro darbas

**Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su
valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis**

Darbo vadovė: doc. dr. Rūta Brazienė

Vilnius
2026

Baigiamąjį darbą „Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis“ parengiau savarankiškai, tyrimą atlikau, laikydamasi tyrimo etikos reikalavimų.

2025-01-09

Ieva Radzevičiūtė, Nr. 2416632,

(Data)

(Studentės (-o) vardas, pavardė, studento pažymėjimo numeris, parašas)

Turinys

Santrauka	5
Summary.....	6
ĮVADAS	7
1. ASMENŲ SU NEGALIA APIBRĖŽIMAS, PADĖTIS IR TEISIŲ REGLAMENTAVIMAS	10
1.1. Asmenų su negalia apibrėžimas ir padėtis	10
1.2. Asmenų su negalia teisių reglamentavimas	11
2. NEVYRIAUSYBINĖS ORGANIZACIJOS: JŲ VAIDMUO IR NACIONALINĖS TIK (IR) FIZINĘ NEGALIĄ TURINTIEMS ASMENIMS ATSTOVAUJANČIOS ORGANIZACIJOS LIETUVOJE	16
2.1. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo	16
2.2. Nacionalinės negalios organizacijos Lietuvoje, atstovaujančios tik (ir) asmenims su fizine negalia	18
3. FIZINĘ NEGALIĄ TURINTIEMS ASMENIMS ATSTOVAUJANČIŲ ORGANIZACIJŲ BENDRADARBIAVIMAS SU VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ INSTITUCIJOMIS IR ĮSTAIGOMIS	20
3.1. Bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis formos	20
3.2. Iššūkiai bendradarbiaujant su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis	20
3.3. Tyrėjų rekomendacijos sėkmingesniai bendradarbiavimui	23
4. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA	25
5. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI	28
5.1. Bendradarbiavimo formos	28
5.1.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	28
5.1.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	31
5.1.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris	34
5.1.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris	36
5.2. Teisinis reglamentavimas	39
5.2.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	39

5.2.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	41
5.2.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris	42
5.2.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris	43
5.3. Bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas	45
5.3.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	45
5.3.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris	49
5.3.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris	50
5.3.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris	54
5.4. Informantų siūlymai.....	59
5.4.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų siūlymai	59
5.4.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų siūlymai	60
5.4.3. Savivaldybių administracijų atstovų siūlymai	61
5.4.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų siūlymai.....	62
5.5. Tyrimo apribojimai ir rekomendacijos tolesniems tyrimams	65
IŠVADOS	66
REKOMENDACIJOS	68
Bibliografinių nuorodų sąrašas	69
Priedai	76

Santrauka

Šiame darbe analizuojamas tik (ir) fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis. Įvairūs tyrimai rodo, kad negalios organizacijos atlieka svarbų vaidmenį ginant asmenų su negalia teises, reikšmingai didina jų dalyvavimą, prieinamumą ir gerovę. Įvairūs teisės aktai įpareigoja arba rekomenduoja tokias organizacijas įtraukti į sprendimų priėmimo procesus ir kitais būdais didinti jų dalyvavimą politikos formavime ir įgyvendinime, tačiau praktikoje vis dar susiduriama su iššūkiais. Priežasčių yra daug ir įvairių: valstybės institucijos nėra suinteresuotos su jomis bendradarbiauti (McVeigh et al., 2021; Cote, 2020; Kvieskienė ir Kvieska, 2012), tai taip pat lemia biurokratizmas, neigiamos visuomenės nuostatos, asmenų su negalia pasyvumas, baimės, nepritaikyta infrastruktūra ir t. t. (Beneševičiūtė, 2015; Noreikienė ir Žilinskas, 2017; Beneševičiūtė, 2021). Šio darbo rėmuose atliktas kokybinis tyrimas – pusiau struktūruoti interviu – su fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų, savivaldybių administracijų, ministerijų ir agentūros darbuotojais. Rezultatai rodo, kad negalios NVO atstovų į(si)traukimas yra iš dalies nulemiamas teisinio įpareigojimo, tačiau nemažą vaidmenį taip pat atlieka organizacijos, institucijos, įstaigos iniciatyvumas, aktyvumas, geranoriškumas. Tai taip pat priklauso ir nuo NVO gyvavimo laikotarpio, nusimanymo aptariamose temose. Apskritai jų santykis Lietuvoje gerėja, tačiau, priešingai nei mano institucijų ir įstaigų atstovai, negalios NVO darbuotojai dar nesijaučia lygiaverčiais partneriais, todėl yra tobulintinų sričių. Viliamasi, kad valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bus aktyvesnės, labiau domės asmenų su negalia padėtimi, jautriau reaguos į problemas ir apskritai norės bendradarbiauti, o kai kurie procesai vyks greičiau. Tuo metu asmenų su negalia organizacijoms rekomenduojama fokusuotis į aktyvumą, iniciatyvumą, smalsumą ir kvalifikacijos, kompetencijų kėlimą, planuoti savo veiklą ir poreikius iš anksto bei vienyti tarpusavyje.

Reikšminiai žodžiai: fizinė negalia, nevyriausybinių organizacijų, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, bendradarbiavimas, advokacija.

Summary

This paper aims to research the cooperation of organizations representing only (and) persons with physical disabilities with governmental and municipal institutions and agencies. Various studies show that disability organisations play an important role in protecting the rights of persons with disabilities, significantly increasing their participation, accessibility, and well-being. Various legal acts require or recommend including such organisations in decision-making processes and in other ways increasing their participation in policy formation and implementation. However, in practice, challenges still arise for various reasons. Some institutions are not interested in cooperating with them (McVeigh et al., 2021; Cote, 2020; Kvieskienė and Kvieska, 2012). This is also influenced by bureaucratization, negative societal attitudes, passivity and fears of persons with disabilities, inaccessible infrastructure, etc. (Beneševičiūtė, 2015; Noreikienė and Žilinskas, 2017; Beneševičiūtė, 2021). Within the framework of this study, a qualitative research was conducted (semi-structured interviews) with employees of organizations representing persons with physical disabilities, municipal administrations, ministries, and an agency. The results show that the inclusion and (or) engagement of representatives of disability NGOs is partly determined by legal obligations. However, the initiative and goodwill of NGOs, ministries, and other institutions and agencies also play a significant role. This also depends on the length of time the NGO has been operating and its level of expertise in the topics discussed. Overall, their cooperation in Lithuania is improving. However, contrary to the views of representatives of institutions and the agency, employees of disability NGOs still do not feel like equal partners. It indicates that there are areas that require further improvement. It is hoped for that governmental and municipal institutions and agencies will become more active, show greater interest in the situation of persons with disabilities, respond more sensitively to problems, and generally be more willing to cooperate, while some processes will proceed more quickly. Meanwhile, organizations of persons with disabilities are recommended to focus on activeness, initiative, curiosity, and the improvement of qualification and competencies, to plan their activities and needs in advance, and to unite among themselves.

Keywords: physical disability, non-governmental organisations, governmental and municipal institutions and agencies, cooperation, advocacy.

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, visame pasaulyje 1,3 milijardo žmonių (apie 16 proc. populiacijos) turi negalią (WHO, 2022). Tuo metu Lietuvoje 2024 m. gyveno 231 tūkst. asmenų su negalia (8,5 proc. bendro šalies gyventojų skaičiaus). Lyginant su 2023 m., skaičius padidėjo 2,3 proc. (SADM, 2025). Asmenų su negalia skaičius pasaulyje išaugo per pastarąjį dešimtmetį ir turėtų toliau augti dėl demografinių ir epidemiologinių pokyčių. Nors nuo 2011, kai PSO ir Pasaulio bankas paskelbė pirmąją ataskaitą negalios tema, daugelyje šalių padaryta pažanga, asmenys su negalia neretai toliau paliekami nuošalyje. Specialistai akcentuoja svarbą imtis skubių veiksmų. Valstybėms visame pasaulyje dar daug reikėtų padirbėti, siekiant užtikrinti teisę, pavyzdžiui, į aukščiausią įmanoma sveikatos priežiūros standartą jiems. Siekiant gerinti asmenų su negalia padėtį, svarbų vaidmenį atlieka ir jiems atstovaujančios organizacijos.

Remiantis Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, kai priimami sprendimai, liečiantys asmenis su negalia, valstybės turi konsultuotis su šiais žmonėmis ir aktyviai juos įtraukti per atstovaujančias organizacijas. Šalys turi užtikrinti, kad asmenys su negalia apskritai galėtų dalyvauti politiniame ir visuomeniniame gyvenime lygiai tiek pat, kiek kiti žmonės (United Nations, 2006). Tyrimai rodo, kad organizacijos atstovaujančios asmenims su negalia reikšmingai didina jų dalyvavimą, prieinamumą ir gerovę. Šios organizacijos yra svarbus žmonių su negalia teisių judėjimo elementas. O investicijos į jų steigimą, veiklos skatinimą ir stiprinimą yra ekonomiškai efektyvi intervencija (Grills et al., 2020).

Darbe bus analizuojama kaip asmenims su fizine negalia atstovaujančios organizacijos bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, su kokiais iššūkiais susiduriama, ir kokie pokyčiai užtikrintų sklandesnį bendradarbiavimą. Bendradarbiavimu laikomi atvejai, kai nevyriausybinių organizacijos sąveikauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis. Remiantis LR Asmens su negalia teisių pagrindų įstatymu, NVO funkcijos yra teikti siūlymus dėl asmens su negalia teisių apsaugos politikos formavimo ir įgyvendinimo tobulinimo, įgyvendinti apsaugos užtikrinimo priemonės, dalyvauti atliekant stebėseną, skirti atstovus į kolegialias institucijas, pavyzdžiui, Asmenų su negalia gerovės tarybą ir atlikti kitas funkcijas (Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių pagrindų

įstatymas, 2024). Atitinkamai bus aptartos ir valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų funkcijos.

Pastaraisiais dešimtmečiais, ypač Vakaruose, toks bendradarbiavimas, kai piliečiai dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose tampa vis labiau įprasta praktika (Fung, 2015). Tačiau neretai organizacijos ar fiziniai asmenys susiduria su politinio dalyvavimo kliūtimis, nes sprendimų priėmėjai ne visada yra linkę bendradarbiauti. Tam tikrais atvejais asmenų su negalia organizacijų dalyvavimas būna simbolinis. Jos kviečiamos tik įteisinti procesą, negalėdamos prisidėti prie proceso rezultatų. Kartais prasmingam dalyvavimui nesuteikiama pakankamai laiko (McVeigh et al., 2021).

Tyrimai šia tema dažnai apima tik asmenų su negalia ir jiems atstovaujančių organizacijų požiūrį (Pavyzdžiui, Beneševičiūtė, 2021; Beneševičiūtė, 2024; McVeigh et al., 2021). Todėl šiame darbe siekiama pateikti ne tik šių organizacijų, bet ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovų požiūrį į tarpusavio bendradarbiavimą.

Tyrimo tikslas. Ištirti asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis bei pateikti tobulinimo rekomendacijas.

Tyrimo uždaviniai.

- Remiantis mokslinės literatūros ir teisės aktų analize, identifikuoti pagrindinius veiksnius, kurie daro įtaką asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų ir valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimui.
- Atlikus kokybinį tyrimą, paremtą pusiau struktūruotais interviu su fizine negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovais Lietuvoje, siekiant išsiaiškinti jų požiūrį į tarpusavio bendradarbiavimą, rezultatus apibendrinti ir palyginti su įžvalgomis mokslinėje literatūroje.
- Vadovaujantis mokslinės literatūros analize ir empirinio tyrimo rezultatais, identifikuoti pagrindines bendradarbiavimo kliūtis, tobulintinas sritis.
- Pateikti rekomendacijas asmenims su fizine negalia atstovaujančioms organizacijoms, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kaip stiprinti tarpusavio bendradarbiavimą.

Tyrimo objektas. Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis.

Tyrimo metodai. Atlikta mokslinės literatūros analizė, siekiant susipažinti su iki šiol vykdytais tyrimais apie asmenų su negalia organizacijų bendradarbiavimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis. Taip pat pasirinktas kokybinis tyrimo metodas (pusiau struktūruoti interviu), apklausiant tik (ir) asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų atstovus ir savivaldybių administracijų, ministerijų bei Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros darbuotojus.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš penkių skyrių. Pirmajame aptariami negalios apibrėžimai ir kaip reglamentuojamos asmenų su negalia teisės, antrajame fokusuojamasi į nevyriausybinių organizacijų vaidmenį bei vadinamos nacionalinės NVO, atstovaujančios tik (ir) asmenims su fizine negalia. Trečiajame analizuojamas NVO ir institucijų / įstaigų bendradarbiavimas ir iki šiol atlikti tyrimai šia tema. Ketvirtajame aptariama tyrimo metodologija. Visas penktas skyrius apima autorės atlikto kokybinio tyrimo rezultatus. Po to seka išvados ir rekomendacijos.

1. ASMENŲ SU NEGALIA APIBRĖŽIMAS, PADĖTIS IR TEISIŲ REGLAMENTAVIMAS

Šiame skyriuje pateikiami negalios apibrėžimai, trumpai aptariama asmenų su negalia padėtis. Taip pat, siekiant suvokti, koks teisinis pagrindas asmenų su negalia teisių gynimui sukurtas, vardijami tarptautiniai ir Lietuvos teisės aktai.

1.1. Asmenų su negalia apibrėžimas ir padėtis

Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatyme (2024) negalia apibrėžiama kaip „Ilgalaikis funkcinis asmens organizmo sutrikimas (asmens įgimtos ir (ar) įgytos savybės), kuris dėl aplinkos veiksnių trukdo asmeniui visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis“, o asmuo su negalia „asmuo, kuriam šio įstatymo nustatyta tvarka nustatytas neįgalumo lygis arba 55 procentų ar mažesnis dalyvumo lygis“ (Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2024). Svarbu pažymėti, kad negalia nėra tas pats, kas sveikatos sutrikimas. Negalia atsiranda tada, kai sveikatos sutrikimas apriboja žmogaus gyvenimą.

„Asmuo su negalia gali būti neregys vaikas, kuris negali lankyti mokyklos dėl pagalbinių produktų ir mokomosios medžiagos, pritaikytos jos poreikiams, stokos. Žmogus su negalia gali būti keturiasdešimtmetis vyras, kuriam diagnozuota šizofrenija ir kuris dėl su psichine sveikata susijusios stigmatizacijos neturi darbo“ (WHO, 2022).

Šiame darbe bus daugiausia kalbama apie asmenis su fizine negalia. Lietuvos sporto universiteto SENDI teach platformoje aiškinama, kad fizinė negalia gali labai apriboti žmogaus fizinės funkcijas, judėjimą.

„Ši negalia gali pasireikšti įvairiomis formomis, įskaitant neurologinius sutrikimus, dėl kurių sutrinka asmens judesių ir fizinių funkcijų kontrolė, ir fizinės būklės, turinčios įtakos gebėjimui naudotis viršutine arba apatine kūno dalimi. Konkretūs fizinės negalios pavyzdžiai: cerebrinis paralyžius (CP),

galvos ir stuburo smegenų sužalojimai, galvos ir stuburo smegenų pažeidimai, įskilas stuburas (spina bifida) ir raumenų distrofijos“ (Lietuvos sporto universitetas, 2023).

Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, visame pasaulyje 1,3 milijardo žmonių (apie 16 proc. populiacijos) turi negalią (WHO, 2022). Tuo metu Lietuvoje 2024 m. gyveno 231 tūkst. asmenų su negalia (8,5 proc. bendro šalies gyventojų skaičiaus). Lyginant su 2023 m., skaičius padidėjo 2,3 proc. (SADM, 2025). Asmenų su negalia skaičius pasaulyje išaugo per pastarąjį dešimtmetį ir turėtų toliau augti dėl demografinių ir epidemiologinių pokyčių (WHO, 2022).

Mokslinėje literatūroje išskiriami iššūkiai, kurie yra specifiniai asmenims su negalia, pavyzdžiui, išsilavinimo stoka, socialinė izoliacija, stigmatizacija, skurdas, teisinės kliūtys (McVeigh et al., 2021). Remiantis Jungtinių Tautų Negalios ir vystymosi ataskaita 2024 m. egzistuoja dideli skirtumai tarp asmenų su negalia ir asmenų be negalios, ypač tokiose srityse kaip: maisto saugumo, prieigos prie energijos, informacinių ir ryšių technologijų, sveikatos srityse. Beveik visose šalyse skurdą patiriančių žmonių dalis yra didesnė tarp asmenų su negalia nei be negalios. Kai kuriose net dvigubai didesnė. Asmenys su negalia septynis kartus dažniau nei kiti neturi galimybės gauti sveikatos priežiūros paslaugų, kai jiems jų reikia. Visame pasaulyje dirba tik 27 proc. žmonių su negalia, palyginti su 56 proc. asmenų be negalios (United Nations, 2024).

Apibendrinant galima teigti, kad negalios suvokimas aiškinamas per medicinį bei socialinį požiūrį (t.y. kalbama apie dalyvavimą visuomenėje, aplinkos kliūtis). Atsižvelgiant į tai, kad įvairiose srityse egzistuoja dideli skirtumai tarp asmenų su ir be negalios, valstybėms dar reikia daug nuveikti, siekiant užtikrinti geresnes sąlygas šiai visuomenės grupei.

1.2. Asmenų su negalia teisių reglamentavimas

Prieš kalbant apie negalios organizacijų ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų darbą, siekiant užtikrinti geresnes sąlygas asmenims su negalia, svarbu apžvelgti teisės aktus, kuriais remiamasi.

Tarptautiniai dokumentai:

Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencija (priimta 2006 m., Lietuvoje ratifikuota 2010 m.) siekiama skatinti ir užtikrinti žmonių su negalia lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis. Joje įtvirtinti nediskriminavimo, pagarbos asmens orumui,

savarankiškumo, visapusiško dalyvavimo ir įtraukimo į visuomenę, lygių galimybių, prieinamumo ir kiti principai. Jos 4 straipsnio 3 dalis įpareigoja valstybes glaudžiai bendradarbiauti su asmenimis su negalia priimant sprendimus juos liečiančiais klausimais, per jiems atstovaujančias organizacijas. 29 straipsnis užtikrina politines teises ir galimybę jas įgyvendinti lygiai su kitais asmenimis. Įpareigojama aktyviai skatinti sudaryti sąlygas, kuriomis jie galėtų veiksmingai ir visapusiškai dalyvauti valstybės valdyme, įskaitant ir negalios organizacijų sukūrimą ir dalyvavimą jose, siekiant atstovauti tarptautiniu, nacionaliniu, regionų ar vietos lygmenimis (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai, 2006). 2016 metais JT Neįgaliųjų teisių komitetas Lietuvai pateikė išvadą ir rekomendacijas dėl Konvencijos įgyvendinimo. Jose įvardyta, kad asmenų su negalia organizacijos nėra laiku įtraukiamos į jas liečiančių sprendimų priėmimą ir tų procesų metu negauna pakankamai paramos. Komitetas Lietuvai rekomendavo:

„(a) sukurti, patvirtinti ir įgyvendinti strategiją, kaip asmenų su negalia organizacijas visapusiškai nuo pat ankstyviausių etapų įtraukti priimant su asmenimis su negalia susijusius sprendimus visose srityse, įskaitant ir Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą bei kontrolę; (b) skirti pakankamai finansinės paramos tų organizacijų pajėgumų kūrimui bei autonomiško dalyvavimo visų sprendimų priėmime užtikrinimui“ (Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai, 2016).

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija ir jos 26 straipsnis – Neįgaliųjų asmenų integravimas. Chartija oficialiai paskelbta 2000 m., 2009 m., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, tapo teisiškai privaloma ir lygi Europos Sąjungos sutartims. „Asmenų su negalia integravimas. Sąjunga pripažįsta ir gerbia neįgaliųjų asmenų teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime“ (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2016).

Europos socialinių teisių ramstis užtikrina, kad asmenys su negalia turėtų tokias pat galimybes kaip ir kiti. Jo principus galima suskirstyti į tris kategorijas: lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti, tinkamos darbo sąlygos, socialinė apsauga ir įtrauktis (Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planas, 2021).

Europos Komisijos 2021-2030 m. neįgaliųjų teisių strategija siekiama pagerinti asmenų su negalia gyvenimą ir padėti valstybėms įgyvendinti JT asmenų su negalia teisių konvenciją. Tai yra Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų plano dalis. Pagrindinės iniciatyvos yra: prieinamumas,

naudojimasis ES teisėmis, derama gyvenimo kokybė ir savarankiškas gyvenimas, lygios galimybės ir nediskriminavimas, asmenų su negalia teisių užtikrinimas visame pasaulyje (Neįgaliųjų teisių strategija, 2021).

2015 metais priimtoje **Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 m.** nustatyta 17 darnaus vystymosi tikslų ir 169 pamatiniai uždaviniai (jų įgyvendinimas stebimas pagal tam tikrus rodiklius). Tai paraginimas šalims imtis veiksmų ir mažinti skurdą, gerinti sveikatą ir švietimą, mažinti nelygybę, skatinti ekonomikos augimą ir spręsti klimatos kaitos problemą (United Nations, 2015). Remiantis Jungtinių Tautų Negalios ir vystymosi ataskaita 2024 m. nuo darbotvarkės priėmimo asmenų su negalia padėtis pagerėjo. Siekiant darnaus vystymosi tikslų, vis daugiau vyriausybių priima sprendimus, kuriais skatinama asmenų su negalia įtrauktį į visus gyvenimo aspektus (United Nations, 2024).

Dokumentai Lietuvoje:

LR asmens su negalia teisių pagrindų įstatymas (2024 m.) šis įstatymas užtikrina asmenų su negalia teisių apsaugą ir įgyvendinimą. Jis reglamentuoja negalios nustatymą, individualiųjų pagalbos poreikių nustatymą, tenkinimą ir finansavimo pagrindus. Taip pat, kas aktualiausia šio darbo temai – nustatytos asmens su negalia teisių apsaugos sistemos institucijos, jų funkcijos, teisės, pareigos. Pagrindinės institucijos: Lietuvos Respublikos Vyriausybė; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos pagal ministrams priskirtas valdymo sritis; Asmens su negalia gerovės taryba; Agentūra; savivaldybių institucijos ir įstaigos; nevyriausybinių organizacijų. Apie kiekvieną:

- **Vyriausybė:** Seimui teikia įstatymų projektus, kurie reglamentuoja asmenų su negalia teisių apsaugos politikos formavimą ir įgyvendinimą; tvirtina Nacionalinį pažangos planą. Jame nustatomi strateginiai tikslai ir (ar) uždaviniai (asmens su negalia teisių apsaugos politikos), tvirtina jiems įgyvendinti skirtas plėtros programas, kuriose nustatomos pažangos priemonės; koordinuoja valstybės institucijų ir įstaigų veiklą.
- **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija:** formuoja asmens su negalia teisių apsaugos politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą; analizuoja pateiktą informaciją asmens su negalia teisių apsaugos srityje, kurią teikia valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei nevyriausybinių organizacijų; vertina asmens su negalia teisių apsaugos būklę šalyje; Vyriausybei teikia pasiūlymus dėl politikos valdymo tobulinimo ir teisių apsaugos užtikrinimo. Taip pat ir finansavimo; dalyvauja rengiant Nacionalinį pažangos planą, rengia nacionalines plėtros programas, teikia jas Vyriausybei tvirtinti ir numato

priemonės, kaip bus pasiekti numatyti uždaviniai bei koordinuoja, kontroliuoja jų įgyvendinimą.

- **Asmens su negalia gerovės taryba:** tai yra kolegiali institucija, veikianti prie Vyriausybės. Ji sudaroma iš ministerijų, kitų valstybės ir savivaldybių institucijų atstovų, nevyriausybinių organizacijų, kurios atstovauja asmenims su negalia, ir akademinės bendruomenės atstovų.

„Tarybos veiklos tikslas – gerinti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklos koordinavimą, jų bendravimą ir bendradarbiavimą su nevyriausybėmis organizacijomis ir teisės aktų įgyvendinimą asmens su negalia teisių apsaugos srityje. Tarybos sudarymo tvarką nustato ir jos veiklos nuostatus tvirtina Vyriausybė“ (Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių pagrindų įstatymas, 2024).

Taryba analizuoja asmens su negalia teisių apsaugos ir gerovės būklę šalyje, teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei, ministrams, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl formuojamos politikos ir (ar) jos įgyvendinimo tobulinimo; analizuoja teisės aktus ir atlieka kitas Tarybos nuostatuose numatytas funkcijas.

- **Agentūra ir (ar) jos struktūriniai padaliniai:** organizuoja asmens su negalia teisių apsaugos užtikrinimą; koordinuoja politikos ir jos įgyvendinimo priemonių ir projektų įgyvendinimą; organizuoja politikos ir jos įgyvendinimo stebėseną, dalyvauja rengiant JT asmenų su negalia teisių konvencijos įgyvendinimo stebėsenos ataskaitas; teikia pasiūlymus ministrams dėl teisinio reguliavimo tobulinimo; teikia metodinę pagalbą valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms bei NVO; priima sprendimus dėl asmens su negalia neįgalumo lygio, dalyvumo lygio, profesinės rehabilitacijos poreikio ir atlieka kitas funkcijas.
- **Savivaldybių institucijos ir įstaigos:** organizuoja asmens su negalia teisių apsaugos užtikrinimo priemonių ir (ar) paslaugų įgyvendinimą savo savivaldybės teritorijoje, pasitelkdamas nevyriausybines organizacijas; sudaro sąlygas asmeniui ir (ar) atstovui reikalingas paslaugas ir pagalbą gauti kuo arčiau gyvenamosios vietos, analizuoja asmens su negalia teisių apsaugos užtikrinimo būklę savivaldybėje, planavimo dokumentuose numato jų teisių apsaugos užtikrinimo priemones ir užtikrina jų įgyvendinimą; organizuoja socialinių paslaugų teikimą, pasitelkdamas NVO; bendradarbiauja su nevyriausybėmis organizacijomis, kurios atstovauja asmenims su negalia; steigia asmens su negalia gerovės

tarybas savivaldybėse; atlieka asmenų su negalia reikalų koordinavimo funkciją; atlieka kitas vietos savivaldos įstatyme numatytas funkcijas.

- **Nevyriausybinių organizacijų:** teikia siūlymus Vyriausybei, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl asmens su negalia teisių apsaugos politikos formavimo ir jos įgyvendinimo tobulinimo; įgyvendina teisių apsaugos užtikrinimo priemones; šviečia visuomenę; teikia kandidatus į Tarybos narius; dalyvauja atliekant asmens su negalia teisių apsaugos politikos ir jos įgyvendinimo priemonių Lietuvos Respublikoje stebėseną; dalyvauja rengiant JT asmenų su negalia teisių konvencijos įgyvendinimo stebėsenos ataskaitas (Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių pagrindų įstatymas, 2024). Šiame darbe toks nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių asmenims tik (ir) su fizine negalia, sąveikavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir bus laikoma bendradarbiavimu.

2021-2030 metų nacionalinis pažangos planas. Paminėtinas strateginis tikslas didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį. Išskirtas lygių galimybių visiems horizontalusis principas. Numatyta, kad įgyvendinant Plano uždavinius ir rengiant plėtros programas, privaloma atsižvelgti į įvairių diskriminaciją galinčių patirti visuomenės grupių, tarp jų ir asmenų su negalia, poreikius ir numatyti šį principą įgyvendinančias priemones ir rodiklius (2021-2030 metų nacionalinis pažangos planas, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja teisinis pagrindas, sudarantis sąlygas ginti asmenų su negalia teises, tą daryti ir nevyriausybiniams, šiai visuomenės grupei atstovaujančioms organizacijoms.

2. NEVYRIAUSYBINĖS ORGANIZACIJOS: JŲ VAIDMUO IR NACIONALINĖS TIK (IR) FIZINĘ NEGALIĄ TURINTIEMS ASMENIMS ATSTOVAUJANČIOS ORGANIZACIJOS LIETUVOJE

Praeitame skyriuje aptarta, koks nevyriausybinių organizacijų vaidmuo nustatytas LR Asmens su negalia teisių pagrindų įstatyme. Be apibrėžimo viename teisės akte, čia bus fokusuojamasi į NVO vaidmenį, aprašomą mokslinėje literatūroje. Taip pat vardijamos nacionalinės negalios organizacijos, kurios prisideda prie problemų sprendimų, liečiančių asmenis su fizine negalia. Svarbu pažymėti, kad dalis jų atstovauja ne tik fizinę negalią turintiems žmonėms, bet ir asmenims su kitomis negalios formomis.

2.1. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo

„Nevyriausybė organizacija – nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų valdymo nepriklausomas savanoriškumo pagrindais įsteigtas visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra siekti politinės valdžios arba įgyvendinti vien tik religinius tikslus“ (Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 2025). Nors mokslinėje literatūroje sąvokų, skirtų apibūdinti tokias organizacijas yra daug, yra sutariama, kad „Tai socialinių misijų, socialinės gerovės užtikrinimo piliečiams tikslais veikiančių organizacijų sektorius, iš kurio veiklos kyla ir kiti nuo visuomenės gerovės neatskiriami aspektai: sanglauda, solidarumas, bendruomeniškumas, demokratija, pilietiškumas“. Pasak Vorevičienės (2016) šiuo metu Lietuvoje NVO veikla daugiau orientuota į teritoriniu lygmeniu kylančių problemų sprendimą, o ne visą šalį ar regioną. O nevyriausybinių sektorius, priešingai nei Vakarų Europoje, dar vystosi. Tą lėmė skirtingos valstybių istorinės, socialinės, ekonominės situacijos (Vorevičienė, 2016; Chimiak, 2016). Autoriai (Fung, 2015; Noreikienė ir Žilinskas, 2017; Grills et al., 2020; Beneševičiūtė, 2014; Vorevičienė, 2016; Marcinkutė, 2011 ir kiti) sutaria, kad piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo procesuose ir ginant žmogaus teises, svarbų vaidmenį atlieka NVO. Fung (2003) išskiria šias jų funkcijas: jos ugdo pilietiškumą ir įgūdžius dalyvaujant politikos formavime, sudaro galimybes tiesiogiai tame dalyvauti piliečiams, priešinasi ir prižiūri valdžią, atstovauja tam tikrų grupių interesams ir siekia lygybės (Fung, 2003). Tai galima taikyti ir konkrečiai nevyriausybiniams

organizacijoms, atstovaujančioms asmenims su negalia. Negalios organizacijos reikšmingai didina jų dalyvavimą, prieinamumą ir gerovę (Banks et al., 2024; Grills et al., 2020; Nuth, 2018; Beneševičiūtė, 2014). Tokių organizacijų dalyvavimas viešojo valdymo procese suteikia galimybę informuoti valdžios atstovus apie savo problemas, daryti įtaką jų sprendimams ir gerinti jų kokybę (Noreikienė ir Žilinskas, 2017). O investicijos į negalios organizacijų steigimą, veiklos skatinimą ir stiprinimą yra ekonomiškai efektyvi intervencija (Grills et al., 2020).

Noreikienės ir Žilinsko (2017) tyrime išskirti veiksniai, darantys įtaką asmenų su negalia organizacijų dalyvavimui viešojo valdymo procese. Nors akcentuojamas NVO vaidmuo, svarbus ir fizinių asmenų su negalia noras, motyvacija, poreikis. Dalyvavimą skatinantys veiksniai: bendro tikslo siekimas, atsižvelgimas į žmonių su negalia nuomonę, artimųjų, draugų, dienos centrų ir įstaigų, kurias jie lanko skatinimas (Noreikienė ir Žilinskas, 2017).

Mokslininkai išskiria ir atvejus, kada asmenys su negalia nedalyvauja tokiose organizacijose arba apskritai problemų, liečiančių asmenis su negalia, sprendimų paieškos procesuose: kai nėra pakankamai informuoti apie organizacijas (Banks et al., 2024); kai sąmoningai atsiriboja dėl skirtingų priežasčių (Radzevičienė, Juodraitis ir Beneševičiūtė, 2013; Bahner, 2022); kai susiduria su prieinamumo kliūtimis (Noreikienė ir Žilinskas, 2017). Banks et al. (2024) tyrimas parodė, kad maždaug ketvirtadalis ar trečdalis (taip įvardyta šiame darbe) asmenų su negalia žino negalios organizacijas ir mažiau nei dešimt procentų yra jų nariai. Tiek informuotumas, tiek narystė buvo mažesni tarp vyresnio amžiaus žmonių, moterų, skurde gyvenančių asmenų ir žmonių, kuriems sunkiau bendrauti, prisiminti ir savimi pasirūpinti. Tai gali reikšti, kad ne visų pažeidžiamų grupių poreikiai bus išgirsti, todėl ir pačios negalios organizacijos turėtų apsvarstyti, kaip jas įtraukti. Žinoma, didesnis dėmesys informuotumo didinimui, paslaugų teikimui gali reikšti organizacijų perkrovimą, todėl tai reikalauja ir didesnių valstybės, tarptautinių investuotojų ir kitų subjektų investicijų į jas (Banks et al., 2024). Kalbant apie atvejus, kai atsiribojama sąmoningai, kartais tai lemia negatyvus visuomenės požiūris į juos (Radzevičienė, Juodraitis ir Beneševičiūtė, 2013; Noreikienė ir Žilinskas, 2017). Kitais atvejais pastebima tendencija, kad jaunesnio amžiaus asmenys su negalia labiau suinteresuoti prisijungti prie kitų žmogaus teises ginančių organizacijų (Bahner, 2022).

Taigi, nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančios asmenims su negalia, atlieka svarbų vaidmenį ginant jų teises, gerinant padėtį visuomenėje, ugdant narių įgūdžius ir sudarant galimybes lengviau dalyvauti visuomenės gyvenime. Priežastys, kodėl žmonės nenori prie jų jungtis

yra įvairios: dalis nėra informuoti, kiti tą daro sąmoningai dėl baimių arba tiesiog intereso nematymo. Tai, kas šiame darbe laikoma valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, žr. 3 priedą.

2.2. Nacionalinės negalios organizacijos Lietuvoje, atstovaujančios tik (ir) asmenims su fizine negalia

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje egzistuoja išplėtotas asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų tinklas. Jo egzistavimas taip pat palengvina sąlygas žmonėms, turintiems negalią, dalyvauti viešojo valdymo procesuose (Noreikienė ir Žilinskas, 2017).

Lentelė 1. Nacionalinės negalios organizacijos Lietuvoje, atstovaujančios tik (ir) asmenims su fizine negalia

Lietuvos negalios organizacijų forumas (LNF)	Vienija asmenų su negalia socialinės integracijos srityje dirbančias NVO (šiuo metu 18 organizacijų). Skaičiuojama, kad jos kartu atstovauja apie 300 tūkst. žmonių su negalia ir jų šeimoms. Organizacija atlieka JT konvencijos įgyvendinimo stebėseną, teikia ataskaitas institucijoms ir dalyvauja priimant sprendimus tiek nacionaliniu, tiek savivaldos lygmeniu, renka informaciją apie asmenų su negalia teisių pažeidimus, teikia skundus, rengia ieškinius teismams. Taip pat užsiimama visuomenės švietimu (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2019; Lietuvos negalios organizacijų forumas, n. d.).
Lietuvos paraplegikų asociacija (LPA)	Vienija asmenis su negalia, kurių pagrindinė judėjimo priemonė yra vežimėlis. Organizacija siekia atstovauti šiems žmonėms, padėti įsitraukti į visuomenę, siekti palankesnių įstatymų užtikrinimo įvairiose srityse (darbo, sveikatos, švietimo, informacijos prieinamumo ir pan.), sudaryti sąlygas reabilitacijai, rekreacijai, užimtumo ir komercinei veiklai vystyti (LPA, 2024).
Lietuvos žmonių su negalia sąjunga (LŽNS)	Jungia organizacijas, kurios dirba žmonių su negalia integracijos srityje. Organizacija gina žmonių su negalia teises ir laisves, teikia pasiūlymus valstybės institucijoms, kaip patobulinti teisės aktus, reglamentuojančius asmenų su negalia teisinę padėtį, organizuoja ir teikia socialinės reabilitacijos paslaugas, rengia stovyklas, seminarus, konferencijas ir skatina asmenų su

	negalia užimtumą (LŽNS, 2019). Tai 20 asocijuotų narių, 4 viešosios įstaigos ir 1 filialas. Juose yra apie 10 tūkst. žmonių, iš jų apie 8 tūkst. turi negalią. Šios organizacijos teikia socialinės rehabilitacijos paslaugas vietos bendruomenėse, organizuoja kultūrinius renginius ir kitas veiklas (Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, 2025).
Lietuvos asmenų su negalia draugija (LASND)	Skleidžia informaciją apie žmonių su negalia socialinę padėtį ir dalyvauja atliekant jos stebėseną, bendradarbiauja su valstybės, savivaldybių įstaigomis ir kitomis organizacijomis, formuojant ir (ar) įgyvendinant asmens su negalia teisių apsaugos politiką. Lietuvos asmenų su negalia draugija vienija 64 asocijuotus narius 57 savivaldybėse (Lietuvos asmenų su negalia draugija, 2025).
Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija (LNSF)	Organizacija siekia propaguoti ir plėtoti asmenų su fizine negalia kūno kultūrą ir sportą, padėti integruotis į visuomenę. Užsiimama varžybų, konferencijų, seminarų organizavimu, metodinės pagalbos teikimu, kvalifikacijos kėlimu, atstovaujama Lietuvos asmenims su negalia tarptautinėse organizacijose. Taip pat tvarkoma Lietuvos žmonių su fizine negalia sporto sistemos dokumentacija, kaupiama ir analizuojama statistinė informacija (Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija, 2022).
Lietuvos Spina Bifida ir Hidrocefalija asociacija	Vienija žmones su įgimta stuburo išvarža arba turinčius vandenės (hidrocefalijos) diagnozę ir jų artimuosius. Organizacija renka duomenis apie inovatyviausias priemones ir paslaugas, veikia tarptautinėse organizacijose (SBH, 2024).
Ir kitos	

3. FIZINĘ NEGALIĄ TURINTIEMS ASMENIMS ATSTOVAUJANČIŲ ORGANIZACIJŲ BENDRADARBIAVIMAS SU VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ INSTITUCIJOMIS IR ĮSTAIGOMIS

Aptarus nevyriausybinių organizacijų vaidmenį, svarbu giliau paanalizuoti jų ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų tarpusavio sąveikavimą.

3.1. Bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis formos

Skirtingų tyrėjų išskiriamos negalios organizacijų ir valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo formos sutampa. Dažniausiai pasitaikančios: dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose, pvz., tarybose, darbo grupėse ir pan., konsultavimas, finansinis ryšys, retesniais atvejais išskiriamas socialinių paslaugų teikimas (McVeigh et al., 2021; Bahner, 2022; Cote, 2020; Beneševičiūtė, 2024; Noreikienė ir Žilinskas, 2017; Beneševičiūtė, 2021 ir daug kitų). Kalbant apie finansinį ryšį, nemaža dalis didesnių NVO gauna finansavimą iš nacionalinio lygmens – vyriausybių ir viršnacionalinių organizacijų, tokių kaip ES (Bauer, 2020).

Pažymima, kad asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų dalyvavimui politikoje daugiau galimybių suteikė postūmis iš tarptautinių teisės aktų. Išskiriamas Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos (2006 m.) ir darnaus vystymosi tikslų (2015 m.) priėmimas (McVeigh et al., 2021). Teigiamą pokytį daro ir technologijos, pavyzdžiui, galimybė susitikimus, renginius organizuoti nuotoliniu būdu (Trevisan ir Cogburn, 2020). Galima teigti, kad organizacijos vis dažniau įtraukiamos į juos liečiančių klausimų svarstymus ir apskritai situacija gerėja.

3.2. Iššūkiai bendradarbiaujant su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis

Nors Lietuvoje teisinė bazė yra išplėtotą, praktiškai ji ne visada veikia (Beneševičiūtė, 2015). Pasitaiko atvejų, kai organizacijos nėra pakankamai įtraukiamos arba pačios nepakankamai įsitraukia į konsultavimo ir sprendimų priėmimo mechanizmus, turinčius įtakos asmenų su negalia gyvenimui. Konkretus tyrimu paremtas pavyzdys – negalios organizacijų aktyvumas viešojo valdymo procese Klaipėdos miesto savivaldybėje yra žemas (Noreikienė ir Žilinskas, 2017). Kai kuriuose moksliniuose darbuose teigiama, kad valstybės institucijos nėra suinteresuotos su jomis bendradarbiauti (McVeigh et al., 2021; Cote, 2020; Kvieskienė ir Kvieska, 2012). Tai taip pat lemia biurokratizmas, negatyvios

visuomenės nuostatos, asmenų su negalia pasyvumas, baimės, nepritaikyta infrastruktūra (Beneševičiūtė, 2015; Noreikienė ir Žilinskas, 2017; Beneševičiūtė, 2021). Kai kurie autoriai bendradarbiavimą susiaurina iki socialinių arba sveikatos priežiūros paslaugų teikimo. Darbuose išryškėja šie iššūkiai: skiriasi prioritetai, perteklinė biurokratija, valstybės institucijose ir įstaigose procesai vyksta lėtai, egzistuoja pasitikėjimo ir komunikacijos trūkumas, sprendimai priimami nesitariant su NVO sektoriumi, neigiamas valstybinio sektoriaus požiūris į nevyriausybines organizacijas, NVO skaidrumo ir atskaitomybės stoka (Rajabi, Ebrahimi, Aryankhesal, 2021; Yagub, 2014; Srivastava et al., 2016; Hushie, 2016; Scott et al., 2017).

Dar svarbu aptarti situaciją regionuose. Lietuvos negalios organizacijų forumo 2024 m. parengta šešėlinė ataskaita apie JT žmonių su negalia teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje rodo, kad regioninės negalios organizacijos turi ribotas galimybes įgyvendinti advokacines veiklas ir aktyviai įsitraukti į savivaldos lygio sprendimų priėmimo procesus. Daugelyje savivaldybių veikia žmonių su negalia gerovės tarybos. Pagal priskirtas funkcijas, šios tarybos analizuoja asmenų su negalia problemas, poreikius, teikia siūlymus, kaip tobulinti teisės aktus. Tarybų aktyvumas skiriasi ir priklauso nuo organizacijų savanoriško įsitraukimo. Savivaldybės neturi plano, kaip strategiškai stiprinti šias organizacijas. Manoma, kad ribotą įsitraukimą lėmė ir 2023 m. įtvirtintas naujas negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelis. Su juo projektų konkursus pakeitė paslaugų akreditavimo mechanizmas. Nors juo siekta gerinti negalios NVO darbo sąlygas ir tęstinumą, tai neigiamai atsiliepė regioninio lygmens advokacinėms veikloms. Organizacijos, kurios seniau vykdė ir advokacines veiklas, ir teikė paslaugas, dabar apsiriboja tik paslaugų teikimu dėl ribotų resursų advokacijai (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2024).

Galima pastebėti, kad mokslinėje literatūroje nemaža dalis nurodomų kliūčių bendradarbiavimui kyla iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pusės. Tyrėja daro prielaidą, kad tą bent iš dalies gali lemti ir faktas, kad dauguma tyrimų šia tema atliekami kalbantis tik su negalios organizacijų atstovais. Trūksta informacijos, kaip tai mato institucijų ir įstaigų atstovai. Tačiau yra mokslinių darbų, kuriuose pabrėžiamas NVO vaidmuo. Sėkmingai bendradarbiaujama su tomis organizacijomis, kurios yra patikimos, aktyvios, sistemingai ir konstruktyviai veikiančios (Marcinkutė, 2011). Dar rečiau pasitaikantis požiūrio kampas – NVO lyderio savybės, lemiančios glaudesnę bendradarbiavimą su institucijomis ir įstaigomis. Tyrimas Lenkijoje parodė, kad aukštesnis išsilavinimo lygis, gebėjimas bendrauti, mažesnis polinkis manyti, kad kiti kontroliuoja situaciją ir

didesnis polinkis manyti, kad jis pats gali daryti įtaką rezultatui, gali reikšti, kad NVO vadovas bus labiau linkęs bendradarbiauti su savivaldybės įstaiga (Zajda ir Pasikowski, 2020).

Grįžtant prie infrastruktūros pritaikymo, galinčio lemti bendradarbiavimo sėkmę, vertėtų paminėti, kad egzistuoja Asmenų su negalia teisių apsaugos agentūros prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2022 metais sukurtas informacinių technologijų įrankis „STASIS“, kuris yra skirtas stebėti statinių prieinamumą asmenims su negalia. Jame pateikiama informacija apie negyvenamos paskirties pastatus, kuriuose teikiamos viešosios paslaugos ir veikia viešojo sektoriaus įstaigos ir kitos organizacijos. Informacija pateikiama pagal skirtingas negalios rūšis (regos, klausos, fizinės ir pažintinių funkcijų sutrikimo) ir apima šiuos prieinamumo kriterijus:

- „1) Atvykimas;
- 2) Patekimas į pastatą;
- 3) Horizontalus judėjimas patalpose;
- 4) Vertikalusis judėjimas tarp pastato aukštų ar skirtingų aukšto lygių;
- 5) Sanitariniai mazgai;
- 6) Valdikliai;
- 7) Gaisrinė sauga;
- 8) Specialieji reikalavimai (papildomi)“ (STASIS, n. d.).

Dalis autorių akcentuoja ne tik asmenų su negalia organizacijų (ne)į(si)traukimą, tačiau ir skirtingų organizacijų patirtis, kai negalios NVO įtraukiamos netolygiai (McVeigh et al., 2021; Bahner, 2022). Tai galima išskirti į du skirtingus atvejus: kai tai vyksta tiesiogiai bendradarbiaujant su institucijomis (vienos dažniau kviečiamos, kitos ne), kitais atvejais dalis organizacijų jaučiasi mažiau girdimos skėtinėse organizacijose, kurioms priklauso (tuomet ir skėtinei organizacijai dalyvaujant, pavyzdžiui, darbo grupėje, dalies mažesnių organizacijos narių požiūris gali būti neišsakytas). Bahner (2022) darbe pastebėta, kad su pastarąja problema susiduria organizacijos, atstovaujančios siauresnei grupei žmonių, pavyzdžiui, žmonėms su tuo pačiu sveikatos sutrikimu, arba tos, kurios kiek kitaip organizuoja savo veiklą, negu skėtinė organizacija, kuriai priklauso (Bahner, 2022). Daugiau priežasčių išskiria Ansell et al. (2020). Svarbu pažymėti, kad šiame tekste nerašoma apie negalios organizacijas. Išskiriamos priežastys, kodėl kartais nedalyvauja, neįsitraukia suinteresuotosios šalys, kai kalbama apie valdymą, kuriame dalyvauja daug skirtingų suinteresuotų šalių (tarp jų ir NVO):

„joms trūksta paskatų tai daryti; jos nejaučia tarpusavio priklausomybės su kitomis suinteresuotosiomis šalimis; arba jų išitraukimas neatitinka deklaruojamo strateginio tikslo ar bendradarbiavimo tinklo veiksmingumo“. Kiti gali siekti būti įtraukti, nes tai suteikia galimybę matyti, kas vyksta arba, esant poreikiui, vetuoti; dalis gali dalyvauti neturėdami strateginių motyvų, tiesiog iš susidomėjimo procesu arba pilietinės pareigos jausmo. Patebima, kad tie, kurie veikia iš pilietinės pareigos gali būti aktyvūs, tačiau tuo pačiu labiau linkę pasitraukti, kai didėja dalyvavimo kaštai arba daug konfliktuojama (Ansell et al., 2020).

3.3. Tyrėjų rekomendacijos sėkmingesniai bendradarbiavimui

Mokslinėje literatūroje gausu rekomenduojamų sprendimo būdų, kurie galėtų pagerinti negalios organizacijų ir valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą. Tai:

- Problemų dokumentavimas.
- Didesnė finansinė parama arba apskritai jos egzistavimas.
- Negalios organizacijų įtraukimas į politikos ir programų planavimą, kūrimą, stebėseną ir vertinimą ir glaudus konsultavimasis su jomis.
- Visų negalios organizacijų įtraukimas, o ne keleto pasirinktų.
- Kuo įvairesnes negalias turinčių atstovų įtraukimas.
- Gerinamos institucijose ir įstaigose dirbančių asmenų žinios apie negalią.
- Gerinamos NVO atstovų žinios apie advokaciją ir savo teises.
- Daugiau laiko informacijos mainams.
- Vienodai skirstoma parama negalios.
- Siūlymas priimti teisės aktus, kurie įpareigotų savivaldybes prisidėti prie patalpų, skirtų NVO, išlaikymo.
- Abipusis pasitikėjimas.
- Plečiamos NVO galimybės teikti socialines paslaugas.
- Rekomendacija patiems NVO imtis iniciatyvos, būti aktyviems.
- Nevyriausybiniams organizacijoms tinkamai parengtas finansines ir veiklos ataskaitas pateikti laiku ir viešai, registruotis įtakdariu, turėti būtinas savo veiklai vykdyti žymas ir statusus, užtikrinti kokybišką vidinių dokumentų politiką.

- Savivaldybėms konsultacijas su piliečiais ir organizacijomis vykdyti laikantis nustatytų terminų, komisijas ir tarybas įtraukti į viešųjų paslaugų teikimo tobulinimo ir sprendimų priėmimo skaidrumo procesus.
- Užtikrinimas, kad viešųjų lėšų finansavimas konkurso būdu būtų skirtas tik NVO žymą turinčioms organizacijoms.
- Skaidrus ir atviras socialinių partnerių atrankos procesas į komisijas, tarybas, darbo grupes.
- Grįžtamasis ryšys ir argumentuota nuomonė priėmus sprendimą.
- Asmenų su negalia ir jų organizacijų gebėjimas kooperuotis.

(Sąrašas sudarytas remiantis: Noreikienė ir Žilinskas (2017); McVeigh et al. (2021); Beneševičiūtė, (2024); Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras (2022); Beneševičiūtė (2015)).

Pastaba: Ką mokslinėje literatūroje teko pastebėti tik vieną kartą, tačiau minima Socialinės apsaugos ministerijos užsakytame tyrime (Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras, 2022) – akcentuojamas lūkestis, kad NVO skaidriai, tvarkingai vykdytų savo veiklą.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinių teisės aktų priėmimas davė teigiamą postūmį asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų dalyvavimui, tačiau negalios NVO vis dar ne visada įsitraukia arba yra įtraukiamos į sprendimų priėmimo procesus dėl įvairių priežasčių.

Atlikus mokslinės literatūros analizę, susidarė įspūdis, kad kur kas daugiau kokybinių tyrimų šia tema yra atliekami kalbantis tik su asmenų su negalia organizacijų atstovais. Žinoma, yra išimčių, pvz., Bahner (2022). Kartais kitos pusės požiūrio atskleidimas paminimas kaip rekomendacija tolesniems tyrimams, pavyzdžiui: „Kadangi tyrimas apėmė tik neįgaliųjų ir NVO vadovų perspektyvą, tolesniuose tyrimuose būtina tirti politikų, savivaldos ir nacionalinės valdžios atstovų perspektyvą, kuri atskleistų jų patirties su neįgaliųjų NVO skatinimo ir ribojimo veiksniais“ (Beneševičiūtė, 2024). Siekiant objektyviau ir nešališkai pateikti rezultatus, šio darbo empiriniame tyrime siekiama atspindėti tiek fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių NVO, tiek valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovų požiūrį į tarpusavio bendradarbiavimą.

4. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą – pusiau struktūruotus interviu arba dar vadinamus iš dalies struktūruotus interviu. Tai reiškia, kad iš anksto apsvairstomi klausimai, temos, tačiau tyrėjas reaguoja į interviu eigą: gali keisti klausimų uždavimo tvarką, formuluotes, užduoti klausimus, kurių nenumatė prieš interviu. Apskritai kokybiniai interviu leidžia surinkti giluminius dalyvių atsakymus, kuriais išreiškiami jų požiūriai, jausmai, žinios, nuomonės, patirtys (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016; Bitinas, Rupšienė ir Žydzūnaitė, 2008). Šiuo darbu ir siekiama atskleisti tiek negalios organizacijų, tiek valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovų požiūrį į bendradarbiavimą, todėl tam tiko kokybinis interviu. Pusiau struktūruotas interviu taikytas siekiant dalyvių neįsprausti į griežtus rėmus ir praplėsti galimybes sužinoti apie naujas ir netikėtas idėjas, patirtis, požiūrius. Galėjimas nukrypti nuo pradinio plano autorei suteikė galimybę, esant reikalui, pasitikslinti, išplėsti pokalbį apie aspektą, kuris nebuvo numatytas iš anksto. Tiesa, tokiu atveju duomenų apdorojimas ir analizė yra sunkesni negu atlikus struktūruotus interviu, kurių metu griežtai laikomasi klausimyno (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Pats klausimynas buvo sudarytas atsižvelgiant į bendradarbiavimo aspektus, išryškėjusius atlikus literatūros analizę, taip pat įtraukta ir tai, kas moksliniuose tyrimuose nepaminėta, tačiau autorei atrodė svarbu. Po klausimyno parengimo sekė tyrimo dalyvių atranka, pokalbių laiko sutarimas. Prieš pradėdant interviu buvo skirta laiko atsakyti į tyrimo dalyviams kilusius klausimus, trumpai aptarti darbo tikslą ir interviu eigą.

Tyrime dalyvavo 12 informantų. 5 jų yra organizacijų, atstovaujančių tik (ir) asmenims su fizine negalia atstovai (3 nacionaliniu lygmeniu veikiančių organizacijų atstovai ir 2 savivaldos lygmeniu), 3 valstybės institucijų ir įstaigų atstovai (2 ministerijų ir 1 ministerijai pavaldžios įstaigos (Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos)) ir 4 savivaldybių administracijų atstovai). Atlikti pusiau struktūruoti interviu, trukę iki valandos. Jų trukmė priklausė nuo atsakymų išsamumo. Dauguma interviu atlikti kalbantis dviese, tačiau du jų atlikti su dviem pašnekovais, kurie atstovavo toms pačioms organizacijoms. Vienas interviu atliktas su dviem asmenimis su negalia atstovaujančios organizacijos darbuotojais ir vienas su dviem tos pačios savivaldybės administracijos darbuotojais). Informantai žymimi kodais: S1, S2, S3, S4, N1, N2, N3, R1, R2, V1, V2, V3, siekiant neatskleisti informanto tapatybės. Dėl tos pačios priežasties

neatskleidžiami organizacijų pavadinimai. Agentūros pavadinimas pasirinktas įvardyti dėl kitokių funkcijų ir atsakomybių.

Tyrimo laikas buvo iš anksto suderintas su jo dalyviais. Tyrėja su 10 informantų kalbėjosi nuotoliniu būdu per tam skirtas programas, o dviejų dalyvių atsakymai buvo pateikti raštu. Siekiant greičiau surinkti duomenis, taip buvo sutarta dėl to, kad vienas informantas tuo metu sirgo. Kitu atveju, siekiant užtikrinti atsakymų tikslumą, tyrimo dalyvis savo atsakymus parengė kartu su kolegomis. Remiantis M. Patton (1990) siūlomais kokybinio tyrimo imties sudarymo būdais, aprašytais ir Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) darbe, buvo taikoma mišrioji tikslinė atranka. Kitaip tariant, tyrėja taikė daugiau nei vieną tyrimo imties sudarymo būdą. Renkantis, kurių savivaldybių administracijų atstovus kalbinti, taikyta atsitiktinė tikslinė atranka, taip pat galima įžvelgti ir stratifikuotosios tikslinės atrankos bruožų (kai pasirenkama pagal iš anksto numatytas charakteristikas). Pora savivaldybių pasirinktos visiškai atsitiktinai, tačiau, atsižvelgus į jų gyventojų skaičių, buvo siekta, kad paskutinioji būtų bent dvigubai didesnė. Savivaldos lygmeniu veikiančios negalios organizacijos taip pat pasirinktos atsitiktinai, o veikiančioms nacionaliniu lygmeniu taikyta kritinių atvejų atranka. „Kritinių atvejų atranka vykdoma tada, kai tyrėjas į tyrimą siekia įtraukti pagrindinį (angl. key), tyrimo požiūriu ypač svarbų asmenį, pogrupį, situaciją, aplinką ir pan.“ (Bitinas et al, 2008). Susisiekiama su tomis nacionaliniu lygmeniu veikiančiomis negalios organizacijomis, kurios, tyrėjos nuomone, dažniausiai matomos viešojoje erdvėje kalbant apie fizinę negalią turinčių asmenų padėtį. Kritinių atvejų atranka taikyta ir renkantis, su kuriomis valstybės institucijomis ir įstaigomis susisiekti (Bitinas et al, 2008). Keletas institucijų, atliekančių svarbų vaidmenį šioje temoje, dalyvauti tyrime atsisakė. Informantams buvo pateikta informacija apie mokslinį tyrimą ir informuoto sutikimo forma (žr. 1 ir 2 priedus). Jie informuoti apie konfidencialumo užtikrinimą, galimybę bet kada pasitraukti iš tyrimo, nepatiriant jokių neigiamų padarinių.

Tobulėjant technologijoms, vis rečiau naudojamos žmogaus darytos transkripcijos. Daugelis tyrėjų perėjo prie programų, galinčių balso įrašą konvertuoti į tekstą (McMullin, 2023). Taip ir šiuo atveju. Kokybinio metodu surinkti duomenys buvo transkribuojami tam skirtų programų ir redaguojami. Redagavimo reikėjo todėl, kad transkribavimo programos darė klaidas, pavyzdžiui, rašė ne tas galūnes arba visai kitus žodžius. Tą tyrėja darė pati, klausydama įrašų. Redaguojant neišvengiama subjektyvumo. Autorius sprendžia, ką įtraukti, ką palikti. Skiriama keletas transkripcijų rūšių: pirmoji – kai taisoma gramatika ir pasikartojimai, antroji – kai paliekamos klaidos, pasikartojimai. Nors literatūroje kartais svarstoma, kad pastaroji yra tikslesnė, vis dėlto pirmoji

leidžia tyrėjui užrašyti tiksliau tai, kas norima buvo pasakyti, pavyzdžiui, kai žmogus suklydo ir pasitaisė (McMullin, 2023). Šios autorės darbas panašesnis į pirmąjį variantą. Darbe pateiktose citatose išimta dalis šnekamosios kalbos intarpų („nu“, „aha“, „ar ne?“ ir pan.). Svarbu pažymėti, kad ištrinti tik tie žodžiai, kurie visiškai nekeičia informanto minties.

Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), kokybinių duomenų analizė yra gana individualizuota ir labai priklauso nuo tyrėjo mąstymo, analitinių gebėjimų, pomėgių, darbo priemonių ir pan. Vieno recepto, kaip analizuoti duomenis nėra. Remiantis šiuo vadovu, galima įžvelgti ir dedukcinės, ir indukcinės analizės bruožų. Iš dalies tikrinta, kaip mintys, išryškėjusios literatūros analizėje, pasireiškia tarp tyrimo metu surinktų duomenų. Kita dalis – nesiejant su literatūros analize stebėta, kokie tyrimo dalyvių išskirti aspektai pasikartoja. Sugrupavus susijusių atsakymų transkripcijas, taip pat atsižvelgiant ir į tai, kas atsakinėjo (NVO, savivaldybės administracijos, ministerijos ar agentūros atstovas), duomenys buvo aprašyti. Buvo lyginta, kiek sutampa jų požiūriai ir pateiktos visa tai iliustruojančios citatos.

5. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

Tyrimo rezultatai suskirstyti į 5 poskyrius. Keturiuose jų yra atskiros dalys, skirtos apžvelgti skirtingų grupių (fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų, savivaldybių administracijų, ministerijų ir agentūros darbuotojų) požiūrį. Poskyriai: bendradarbiavimo formos, teisinis reglamentavimas, bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas, informantų siūlymai. Paskutinis skirtas apžvelgti tyrimo apribojimus ir rekomendacijas tolesniems tyrimams.

5.1. Bendradarbiavimo formos

5.1.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Nacionalinių tik (ir) fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovai kaip pagrindines bendradarbiavimo su institucijomis ir įstaigomis formas išskiria dalyvavimą darbo grupėse, komisijose (pvz., Seimo asmenų su negalia teisių komisijoje), kolegialias institucijas, kuriose dalyvauja įvairių institucijų, organizacijų atstovai (pvz., Asmenų su negalia gerovės taryba prie Vyriausybės). Jie išskiria, kad negalios organizacijų funkcija jose yra tiek teikti argumentus, tiek tam tikrus klausimus inicijuoti patiems, susisiekiant su atitinkama institucija. Kartais informuojama ne viena. „Tarkim, rašai Susisiekimo ministerijai, bet tuo pačiu parašai ir komisijai (Seimo asmenų su negalia teisių komisijai – aut. past.), kad jie žinotų, kad kažkokios problemos yra. Tai tuomet, kai jau organizuojami posėdžiai, jau gauni ir nuorodas, kvietimus į tuos posėdžius (N1).“ Taip pat finansavimas – minima, kad dažniausiai jį nacionalinės organizacijos gauna per projektinę veiklą. „Nors kiekviena ministerija gali savo projektus turėti, bet einama prie unifikacijos (...), nežiūrint į tai, kad tai yra skirtingos ministerijos, bet viskas sueina į vieną agentūrą (Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – aut. past.), kuri tikrina projektus (N2).

Nacionaliniu lygmeniu veikiančių negalios organizacijų darbuotojai teigia dažniausiai iš visų Lietuvos valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiaujantys su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Susisiekimo ministerija, Seimu, Asmens su negalia

teisių apsaugos agentūra. Vienos skėtinės organizacijos atstovai teigė, kad, nors savivaldos lygmeniu veikia ir jų nariai (savo savivaldybės ribose veikiančios organizacijos arba regioninės asmenų su negalia organizacijos), pasitaiko atvejų, kai tam tikrais klausimais su savivaldybėmis bendradarbiauja ir nacionalinės negalios NVO. Pavyzdžiui, informantas įvardijo Vilniaus miesto savivaldybę teigdamas, kad su šios savivaldybės administracija palaikyti kontaktą tenka dažnai. Taip pat bendradarbiaujama ir su mažesnėmis. „Būna ir savivaldybės, pavyzdžiui, kreipiasi į mus prieinamumo klausimais. Būna, kaip kažką daryti konsultuojasi. Būna, kviečiam mes, jeigu organizuojame kažkokias konferencijas ar kitokius renginius, kur dalinamės savo tyrimais atliktais ar kita informacija. (...) Nuvykstam į kažkokių susitikimus karts nuo karto (N3).“ Teigiama, kad dėl žmogiškųjų išteklių stokos tai nevyksta nuolat. „Tai dažniausiai kažkokio projekto rėmuose arba kažkokio klausimo konkrečiau rėmuose (N3).“

Finansavimas. Nacionaliniu lygmeniu veikiančios organizacijos bent dalį savo lėšų gali gauti iš projektinės veiklos, teikdamos projektų paraiškas Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrai prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Tai vadinama asmenų su negalia teisėms ir interesams atstovaujančių asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimu (Įsakymas dėl asmenų su negalia teisėms ir interesams atstovaujančių asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo 2025 metais atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo, 2024). Organizacijos paraiškas gali teikti kiekvienais metais. Jų atstovai mano, kad tokios programos egzistavimas yra naudingas ir reikalingas, tačiau pripažįsta, kad yra tobulintinų aspektų. Vienas jų – organizacijoms tenka tas pačias veiklas vykdyti turint mažiau išteklių.

„Lėšų jai praktiškai nedaugėja jau daugybę metų, o naujų organizacijų atsiranda. Ir, sakykim, jeigu vidury metų nusprendžia didinti, kaip yra buvę, minimalią algą, tai, kas lieka organizacijoms – tikrai mažinti etatą. Veiklą tu nesumažinsi, nes patvirtinta. Tai reiškia, žmonės turi tą patį darbą įvykdyti per greičiau. Ne visada taip gaunasi, nes tikrai nėra to, kaip biudžetinėse įstaigose, jeigu padidėja kažkokie atlyginimai pagal teisės aktus, tai gaunamos papildomos lėšos ir panašiai“ (N3).

Informantai išskyrė, kad ne vienus metus vyksta diskusijos, ar skirti lėšas tik geriausiems projektams ir juos pilna apimtimi finansuoti, o kitiems negauti nieko, ar palikti dabartinę tvarką. Minima, kad toks pokytis gali turėti neigiamų padarinių daliai organizacijų, nes neretai tai yra vienintelis pajamų šaltinis.

„Ir jeigu šitos lėšos nutrūks, tai tada praktiškai vos ne galime skirstytis. Tai dėl to gal yra ta baimė, kad nežinia, kuri organizacija liks už brūkšnio ir tada gal irgi šiek tiek gali pasidaryti labiau, kad tave irgi labiau galės valdyti pagal tai, kad: „Aha, tu blogesnis, negausi lėšų šiemet“. Aišku, nežinau, čia mus gal truputėlį vis tiek yra sunkiau valdyti“ (N3).

Taip pat teigiama, kad projektus vertina ekspertai, kurie neretai būna ministerijos darbuotojai. Manoma, kad jie ne visada gali suprasti organizacijų darbo specifiką, projekto svarbą.

Dar vienas aspektas – asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų atstovams kyla klausimas, kodėl reikia pateikti tam tikrus duomenis. Rašant projektą prašoma pateikti, kiek žmonių dalyvaus pagal amžių, apskritis. Pasak jų, jį vykdant, ši informacija tampa nebereikalinga.

Socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybiniams organizacijoms. Nacionaliniu lygmeniu veikiančių organizacijų atstovai mano, kad savivaldybės socialinių paslaugų teikimą NVO perduoti yra linkusios skirtingai. Tai priklauso ir nuo savivaldybės administracijos ir nuo pačios negalios organizacijos požiūrio. Teigiama, kad dalis savivaldybių pirmenybę teikia savo pačių įstaigoms, o tuomet, kai neturi specialistų, kurie galėtų teikti šias paslaugas, tada pasitelkia NVO.

Išskiriama, kad, kadangi regioninės negalios organizacijos yra finansiškai priklausomos nuo savivaldybių, nenorima pyktis. Matoma tendencija, kad organizacijos tarsi praranda savo pirminę funkciją, mažiau užsiima advokacinėmis veiklomis ir apsiriboja socialinių paslaugų teikimu.

„Kartais, jeigu nepatinka savivaldybėj koks nors klausimas, tu nelabai turi galimybę jį iškelti, nes gali likti be lėšų, nes tas finansavimas, jisai tikrai nėra toks, kad tu: gerai, nemoka savivaldybė, tai į kažkokį fondą kreipiesi ar, sakykim, į privačius rėmėjus. (...) Pas mus vis dėlto daugiau žiūrima, kad čia valstybės yra reikalas rūpintis žmonėmis ir nėra tokio labai didelio įpročio remti jas“ (N3).

Organizacijų tinklas. Informantai išskiria, kad svarbų vaidmenį bendradarbiaujant su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis atlieka ir organizacijų tinklas. Neretai negalios organizacijos buriasi į skėtines organizacijas, pavyzdžiui, LNF (Lietuvos negalios organizacijų forumą). Dalis jo narių taip pat yra organizacijos, vienijančios mažesnes. Pasak jų, taip lengviau inicijuoti pokyčius. „Tai – kaip ir sustiprinantis vienas balsas. Jisai yra labai naudingas, labai geras“ (N1).

Kada ir kurios organizacijos susikoooperuos, priklauso nuo klausimo. Kai kurie būna labai specializuoti, pavyzdžiui, regos, judėjimo ir t.t. negaliai. Tuomet problemas spręsti apsiima tos organizacijos, kurios šiuose klausimuose geriausiai nusimano. „Jeigu, sakykim, iškyla kokia nors: įgarsinimas programų ten televizijos, ar dar kažkas, tai eina kurtieji, jeigu iškyla prieinamumas neregiam ir silpnaregiams, tada jau yra jų organizacija“ (N3). Tačiau yra negalios politikos klausimų, kurie aktualūs visiems, pavyzdžiui, asmeninio asistento tema.

Dar viena organizacijų tinklo nauda yra lengvesnė komunikacija. Neretai institucijos kreipiasi į skėtinę organizaciją, kuri informuoja savo narius. Lygiai taip pat tai yra patogesnis būdas mažesnėms organizacijoms pasiekti institucijas bei tarpusavyje susiderinti interesus. Aiškinama, kad skirtingų negalios formų atstovų atstovų interesai gali skirtis. Todėl skėtinių organizacijų diskusijų metu bandoma rasti bendrus taškus ir tik tada su pasiūlymais bendradarbiauti su institucijomis ir įstaigomis.

„Atrodytų, kaip čia gali susikirsti? Jeigu pastebėjote, yra rampos, pandusai, kur su vežimėliu užvažiuoti. Jų viršuje, apačioje yra taktiliniai, išpėjamieji paviršiai, gumburai tie geltoni. Arba prie pėsčiųjų perėjų tas pats. Važiuojant su vežimėliu, kada jų ratukai yra priekiniai maži, tie gumburai trukdo ir net kelia riziką tam tikrą. Bet tuo pačiu jie reikalingi akliesiems, ir ne tik akliesiems, nes jie ir silpnaregiams, ir į telefonus įnikusiems žmonėms yra gerai prie perėjų“ (N1).

5.1.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Regioninių negalios organizacijų atstovai akcentuoja, kad bendradarbiavimas su institucijomis ir įstaigomis yra įvairialypis. Jis susijęs su projektine veikla, socialinių paslaugų teikimu ir vietos bendruomenės poreikių atliepimu. Viena pagrindinių išskiriamų bendradarbiavimo su institucijomis ir įstaigomis formų yra dalyvavimas savivaldybės asmens su negalia gerovės taryboje. Jos sudėtyje yra savivaldybės tarybos nariai, administracijos darbuotojai, įstaigų teikiančių paslaugas ir asmenų su negalia organizacijų atstovai. Tiek šioje taryboje, tiek kitais būdais diskutuojama apie įvairias problemas, su kuriomis susiduria to krašto asmenys su negalia, ir jų poreikius.

Dar vienas bendradarbiavimo forma yra finansinis ryšys: lėšos už socialinių paslaugų teikimą ir kitas veiklas.

„Šitos akredituotos paslaugos yra dalinai apmokamos savivaldybės. Didžioji dalis būna ministerijų, valstybės, o kažkokia dalis įpareigojanti yra ir savivaldybės. Plius šiek tiek uždirbame savo lėšų, nes turim parduotuvėlę“ (R1).

Kalbant apie tai, su kokiomis institucijos ar įstaigomis dažniausiai bendradarbiaujama, įvardijamos tos, kurios veikia savivaldos lygmeniu. Prie nacionalinio lygmens klausimų dažniausiai prisidedama per skėtines, didesnes organizacijas. Tačiau pasitaiko išimčių. Vienas informantas išskyrė, kad kartais savivaldybės prašoma padėti komunikuoti su ministerija. „Iki kai kurių ministerijų labai sunku prisibelsti“ (R2). Kartais užtarimo prašoma ir iš konkrečių Seimo narių. Pavyzdžiui:

„Turėjom problemų su perėjom, kadangi pas mus perėjos labai nepatogios judėjimo negalia turintiems asmenims ir mes daug kartų rašėm raštus, net prašėm savivaldybės, kad parašytų raštus, kadangi kelias pagrindinis mūsų priklauso ne miestui. (...) Kiek prirašėm skundų, nebuvo jokio (atsakymo – aut. past.). Paskui gal po kažkelinto skundo jau gavom atsakymą, kad kai bus tvarkomas kelias, tada bus sutvarkyta. Kreipėmės pas Justą Džiugelį, kai jis kažkada buvo Seimo narys, tai po jo kreipimosi (...) buvo duotas mums atsakymas“ (R2).

Finansavimas. Tyrimo dalyviai sako, kad finansavimo tvarka dabar yra aiškesnė, geresnė nei anksčiau. „Kol nebuvo savivaldybės sutartyse, tai būdavo, ai, tai duos kažkiek arba neduos visiškai, nes jie neįpareigoti. Dabar jau jie būna įpareigoti. Dar geriau, kai būna procentaliai įpareigoti“ (R1). „Dabar aš sakyčiau aiški, kiek mes turim asmenų akredituotų tai paslaugai gauti, tai tiek mes gauname ir tų pinigėlių“ (R2).

Šiame darbe minėta, kad Lietuvos negalios organizacijų forumo 2024 m. parengta šešėlinė ataskaita apie JT žmonių su negalia teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje rodo, kad regioninės negalios organizacijos turi ribotas galimybes įgyvendinti advokacines veiklas ir aktyviai įsitraukti į savivaldos lygio sprendimų priėmimo procesus. Manoma, kad ribotą įsitraukimą lėmė ir 2023 m. įtvirtintas naujas negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelis, kai projektų konkursus pakeitė paslaugų akreditavimo mechanizmas. Organizacijos, kurios seniau vykdė ir advokacines veiklas, ir teikė paslaugas, dabar apsiriboja tik paslaugų teikimu dėl ribotų resursų advokacijai (Lietuvos

negalios organizacijų forumas, 2024). Tyrimo dalyvių iš regioninių negalios organizacijų nuomonės išsiskyrė. Vieno informanto teigimu, ganėtinai naujas paslaugų akreditavimo mechanizmas yra geriau.

„Nes anksčiau eidavo lėšos per didžiąsias mūsų organizacijas, (...) ir mes gaudavome daug mažiau lėšų. Kas liečia advokaciją, tai yra atsiradę dabar specialistai, vadybininkai ir priežiūros pagalbos specialistai, kurie suteikia bet kokią.. ar tai į savivaldybę reikia eiti, ar tai pas notarą, ar tai į polikliniką, ar tai teismas, jie turi teisę palydėti ir spręsti tas problemas. (...) Galų gale savivaldybėse yra juristai, kurie irgi atstovauja žmonėms. Tam, kad žmogui būtų drąsiau, jie pripratę daugiau prie mūsų, tai irgi gali palydėti mūsų žmonės“ (R1).

Kitas informantas sutinka, kad dabar labiau apsiribojama socialinių paslaugų teikimu. „Mes tokie kaip dienos centrai dabar tapome, bet neįgaliųjų organizacija, tai jina ne tik paslaugas turi teikti“ (R2).

Socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybiniams organizacijoms. Regioninių negalios organizacijų atstovai teigia, kad nori ir gali teikti socialines paslaugas. Visgi manoma, kad savivaldybių įstaigoms yra teikiama pirmenybė.

„Savivaldybės įstaigos yra daugiau palaikomos, nes kadangi jos gauna biudžetą, joms yra paprasčiau. Aš neskaitau, kad mes esame konkurentai, gal šiokie tokie konkurentai, nes už mažiau padarome daugiau darbų. Aišku, remia mus savivaldybė, bet ne tiek, kad mes galėtume gyventi oriai. Ir vis tiek nevyriausybiniams yra sudėtingiau“ (R1).

Organizacijų tinklas. Jau minėta, kad regioninės negalios organizacijos prie nacionalinio lygmens klausimų dažniausiai prisidedama per skėtines, didesnes organizacijas, kurioms jos priklauso. Akcentuojama, kad regioninės organizacijos į didesnes kreipiasi ir norint pasikonsultuoti teisiniais klausimais. Tiesa, pasitaiko atvejų, kai su kitomis mažesnėmis organizacijomis bendradarbiaujama ne per skėtines, o tiesiogiai.

5.1.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris

Savivaldybių administracijų bendradarbiavimo su negalios organizacijomis formų yra daug. Pirmiausia informantai akcentuoja sutartinius įsipareigojimus, organizacijos bendruomenei teikia socialines paslaugas, teikti paraiškas projektiniam finansavimui. Taip pat organizacijos savo atstovus deleguoja į Asmenų su negalia gerovės tarybas. Dalyvavimas jose suteikia terpę diskutuoti apie tai, kaip galima pagerinti asmenų su negalia (tarp jų ir asmenų su fizine negalia) padėtį toje savivaldybėje. Tiesa, tokios diskusijos vyksta ir už tarybos ribų – kartais tam tikrus klausimus iškelia negalios organizacijų atstovai, kartais į juos kreipiasi savivaldybės administracijos darbuotojai. Išskiriami ir bendri renginiai ar kitos iniciatyvos. Dalis jų bent iš dalies finansuojami savivaldybės, tačiau pasitaiko atvejų ir kai susitariama bendradarbiauti neatlygintinai. Pavyzdžiui:

„Buvo, sakykim, Ukrainos priėmimas. Tai būtent mes kreipiamės, su mintimi, idėjom, ką jūs galite padaryti neatlygintinai. Gal jūsų organizacijos atstovas moka kalbėti rusiškai ir gali jisai vertimo paslaugas teikti? Gal kažkur tai, sakykim, psichologas galėtų būti, (...) gal kažkas tai moka su IT technologijom? Gal gali instaliuoti programėles Google translate?“ (S1).

Vienas informantas, kalbėdamas apie bendradarbiavimo formas, paminėjo ir savivaldybės administracijoje dirbančius koordinatorius, tačiau jie daugiausia dirba su atskirais, fiziniais asmenimis.

„Asmenys su fizine negalia, su proto, psichikos negalia ir vaikai su negalia. Tai visiems yra koordinatoriai paskirti, kur tais visais klausimais gali kreiptis į savivaldybę. Savivaldybėj sėdi tie koordinatoriai ir tikrai jie nuves pasakys, nukreips, sukoordinuos visą tą jų reikalą, kokią ten problemą jie turi“ (S2).

Finansavimas. Savivaldybių administracijų atstovai teigia, kad veiklas finansuoja per akredituotas socialines paslaugas arba projektinį finansavimą. Tai: socialinės paslaugos, sveikatos ir aplinkosauginiai projektai, kultūros, sporto renginių organizavimas. Savivaldybių administracijų atstovai mano, kad finansavimo tvarka yra pakankamai aiški. „Aš turiu teisininkus, jeigu nesuprantu, galiu su jais konsultotis“ (S1). Pripažįstama, kad daliai žmonių teisės aktai nėra lengvai skaitomi,

tačiau, kalbant apie regionines negalios organizacijas, jos turi galimybę kreiptis į nacionalines asmenų su negalia organizacijas arba samdytis ekspertus.

Pasak jų, ganėtinai naujas akreditavimo modelis yra teigiamas pokytis, nors vieno informanto pastebėjimu, organizacijoms persiorientuoti buvo sunku. Savivaldybių administracijų atstovai nemano, kad pablogėjo situacija su advokacija. Negalios organizacijos toliau kelia klausimus, diskutuojama apie problemas.

„Aš sakyčiau, gal kaip tik pagerėjo ta padėtis. Jie teikia socialines paslaugas. Aišku, jos yra reglamentuotos, taip toliau. Ten yra tam tikros nuostatos, bet šalia to jos juk gali ir toliau tą savo veiklą vykdyti, joms neribojama veikla. Tai šalia teikiamų socialinių paslaugų jie gali toliau ten dalyvauti projektinėse veiklose ir vykdyti tas savo veiklas, kokias tiktai nori“ (S2).

Informantai pažymi, kad susiduriama su problema, kai asmenų su negalia organizacijos prašo daugiau pinigų ir kainos yra keliamos nepagrįstai.

„Mes suprantam, kaip būna, kad ten, pavyzdžiui, buvo covidas, ten jiems reikėjo kostiumų, jiems reikėjo dezinfekcinio, jiems reikėjo kaukių, reikėjo pirštinių ir panašiai. Ir sukėlė tas kainas tada labai stipriai jie, nes vos ne prie kiekvieno žmogaus kiekvieną kartą reikia persirenginėti. Bet kai kovidas pasibaigė, nei vienas nesusimažino. Ir tada atėjo jie, kad minimalus kyla. Jie ištiesai randa priežasčių, dėl ko pakelti tą kainą ir mes prieisime prie to, kad, pavyzdžiui, šiandien dienai mums asmenims su sunkia negalia, kurie yra apgyvendinti socialinės globos įstaigose, trūksta pinigų. Bet ministerija neduoda nes neva neturi iš ko“ (S3).

Socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybiniams organizacijoms. Surinkti duomenys rodo, kad savivaldybių administracijos darbuotojai mano, kad yra linkę perduoti socialinių paslaugų teikimą nevyriausybiniams organizacijoms. „Jeigu žiūrėčiau į bendrą savivaldybės socialinių paslaugų perdavimą, tai iš trisdešimt penkių organizacijų tiktai trys yra biudžetinės įstaigos, visos yra arba viešosios, arba nevyriausybinės, arba bendruomenės“ (S1). „Visas galim perduoti (...) Jie ne visas perima (...) Mes esam labai laimingi, kai mes jiems perduodame paslaugas“ (S3). Teigiama, kad socialinių paslaugų teikimą nevyriausybiniams organizacijoms perduoti yra paprasčiau, kadangi jų nereikia administruoti, prižiūrėti. Savivaldybei tenka mažesnė administracinė našta. „Žmogus, jeigu

skundžiasi, kad nekokybiškai (teikiamos paslaugos – aut. past.), turėtumėm tik tais atvejais, o jeigu viskas gerai, tai nereikia kuruoti tiek, kiek biudžetinę įstaigą ir nešti atsakomybės už jas“ (S1).

Nurodoma, kad socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybiniams yra vienas iš prioritetų. „O jeigu nevyriausybinkas neatsiranda, tada mes jau imam, sakykim, biudžetinę įstaigą arba viešąją įstaigą. Tai visur tą prioritetą patys nusimatom įgalinti visas nevyriausybines organizacijas“ (S1).

Vienas informantas išskiria, kad kartais trūksta regioninių negalios organizacijų teikiamų socialinių paslaugų kokybės, ne visas paslaugas nevyriausybinių organizacijų linkusios perimti ir kad gyventojai patys ne visada linkę rinktis regioninių negalios organizacijų teikiamas paslaugas. „Šiaip žmonės patys, pavyzdžiui, linkę yra stovėti eilėje prie paslaugų centro gaunamų paslaugų laukti, negu gauti iš nevyriausybinių. Bet tai nėra kaip taisyklė“ (S3). Kitas informantas pastebi, kad didesnis gyventojų pasitikėjimas biudžetinių įstaigų teikiamomis paslaugomis buvo pastebimas ir šioje savivaldybėje. Tiesa, sakoma, kad dabar situacija pasikeitusi. „Jiems gal atrodo *biški* rimčiau, bet jie dabar priprato tikrai“ (S2). Išskiriama, kad negalios organizacijų teikiamos paslaugos gali atrodyti ir patrauklesnės „Jos mažiau įspraustos į įstatyminius rėmus“ (S2) Pavyzdžiui, neretai jų darbo valandos lankstesnės.

5.1.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris

Bendradarbiavimas su ministerijomis įprastai vyksta per darbo grupes, į kurias yra įtraukiami ir asmenims su negalia atstovaujantys žmonės. Jose diskutuojama apie problemas ir jų sprendimo būdus, pagal kompetenciją su negalios organizacijomis derinami teisės aktų projektai.

Vienoje ministerijoje darbo grupės telkiamos pagal tematiką. Kitos atstovas aiškina, kad šioje ministerijoje veikia viena darbo grupė, į kurią yra įtraukiami įvairias negalios formas atstovaujantys asmenys, tačiau, nepriklausomai nuo to, kurią negalios formą labiausiai liečia minima problema, diskutuojama kartu. Pavyzdžiui, klausimas kartais kyla vienai organizacijai, tačiau į diskusiją kviečiamos visos kartu. Kas prisijungia, tas ir dalyvauja.

Remiantis Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros atstovo atsakymu, išskiriamos bendradarbiavimo formos yra: mokymai, metodinės rekomendacijos, atsakymai į paklausimus, susitikimai, projektai, kuriuos įgyvendina NVO.

Lentelė 2. Bendradarbiavimo formos (1): požiūrių palyginimas

Atstovai	Bendradarbiavimo formos	Finansavimas
Nacionalinių fizinę negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Dalyvavimas darbo grupėse, komisijose, tarybose, finansavimo gavimas, institucijų ir įstaigų konsultavimas.	Dalis lėšų gaunamos iš projektinės veiklos. Vertinama gerai, tačiau yra tobulintinų aspektų.
Regioninių fizinę negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Dalyvavimas savivaldybės asmens su negalia gerovės taryboje, diskusijos ir už tarybos ribų, finansinis ryšys. Lėšos už socialinių paslaugų teikimą ir kitas veiklas.	Finansavimo tvarka yra aiškesnė ir apskritai geresnė nei anksčiau. Nuomonės dėl 2023 m. įtvirtinto negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelio ir jo poveikio advokacinėms veikloms išsiskiria.
Savivaldybių administracijų	Sutampa su regioninių organizacijų atsakymu. Taip pat paminėti bendri renginiai ir kitos iniciatyvos.	Finansavimo tvarka aiški. Naujas paslaugų finansavimo modelis yra teigiamas pokytis ir nepakenkė NVO advokacinėms veikloms.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Ministerijos: daugiausia bendradarbiaujama per darbo grupes. Jose diskutuojama apie problemas ir galimus sprendimo būdus. Agentūra: mokymai, metodinės rekomendacijos, atsakymai į paklausimus, susitikimai, projektai, kuriuos įgyvendina NVO.	-

Kaip matoma iš lentelės, pagrindinės asmenų su negalia organizacijų **bendradarbiavimo formos su valstybės institucijomis ir įstaigomis** yra dalyvavimas darbo grupėse, komisijose, tarybose (jose atkreipiamas dėmesys į problemas, teikiami argumentai, tačiau tai kartais daroma ir už jų ribų),

konsultavimas, su tam tikromis sieja finansinis ryšys. Pagrindinės bendradarbiavimo formos **su savivaldybių institucijomis ir įstaigomis** yra socialinių paslaugų teikimas, finansinis ryšys, dalyvavimas savivaldybės asmens su negalia gerovės taryboje, tačiau dėmesys į problemas kartais atkreipiamas ir už tarybos ribų. Taip pat organizuojami bendri renginiai ir kitos iniciatyvos. Tai sutampa su informacija kitoje mokslinėje literatūroje. Dažniausiai pasitaikančios bendradarbiavimo formos: dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose, pvz., tarybose, darbo grupėse ir pan., konsultavimas, finansinis ryšys, socialinių paslaugų teikimas (McVeigh et al., 2021; Bahner, 2022; Cote, 2020; Beneševičiūtė, 2024; Noreikienė ir Žilinskas, 2017; (Beneševičiūtė, 2021 ir daug kitų). Tiesa, įvardytų bendrų renginių ir kitų iniciatyvų kituose darbuose aptikti neteko.

Kalbant apie **finansavimo tvarką** informantams ji atrodo aiški. Nacionalinių organizacijų atstovai išskiria, kad yra tobulintinų aspektų, pavyzdžiui, teigiama, kad lėšų nedaugėja, nors atsiranda naujų organizacijų (daugiau finansinės paramos rekomenduojama ir moksliniuose straipsniuose); Abejojama, ar paraiškas vertinantys ekspertai supranta organizacijų darbo specifiką, projektų svarbą; Reikia pateikti duomenis, kurie paskui tampa nereikalingi. Regioninių organizacijų atstovų nuomonės dėl 2023 m. įtvirtinto naujo negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelio ir jo poveikio advokacinėms veikloms išsiskiria. Tuo metu savivaldybių administracijų atstovai mano, kad naujas negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelis yra teigiamas pokytis ir nepakenkė NVO advokacinėms veikloms. Taigi, tik dalis pritaria Lietuvos negalios organizacijų forumo 2024 m. atliktoje šešėlinėje ataskaitoje apie JT žmonių su negalia teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje pateiktiems teiginiams, kad organizacijos, kurios seniau vykdė ir advokacines veiklas, ir teikė paslaugas, dabar apsiriboja tik paslaugų teikimu dėl ribotų resursų advokacijai, po to, kai 2023 m. buvo įtvirtintas naujas negalios NVO teikiamų paslaugų finansavimo modelis (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2024). Dalis savivaldybių administracijų darbuotojų pastebi, kad kartais nevyriausybinės organizacijos nepagrįstai kelia kainas ir reikalauja vis daugiau lėšų.

Lentelė 3. Bendradarbiavimo formos (2): požiūrių palyginimas

Atstovai	Socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybiniams organizacijoms	Organizacijų tinklas
Nacionalinių fizinių negalią turintiems asmenims	Perduoti yra linkusios skirtingai (priklauso ir nuo savivaldybės	Organizacijos vienijasi. Priklausant joms: lengvesnė komunikacija su institucijomis

atstovaujančių organizacijų	administracijos, ir nuo pačios negalios organizacijos požiūrio).	ir įstaigomis, egzistuoja galimybė susiderinti interesus tarpusavyje.
Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Savivaldybių įstaigoms yra teikiama pirmenybė, nors NVO teigia norintys ir galintys jas teikti.	Per skėtines organizacijas sprendžiamos nacionalinio lygmens problemos bei į jas kreipiamasi dėl teisinių klausimų. Kartais dėl savivaldos lygmens klausimų bendradarbiaujama kitomis savivaldybėje veikiančiomis organizacijomis.
Savivaldybių administracijų	Linkę perduoti NVO, nes tai sumažina administracinę naštą.	-
Valstybės institucijų ir įstaigų	-	-

Socialinių paslaugų teikimo perdavimas nevyriausybinėms organizacijoms. Negalios organizacijų nuomone, savivaldybės socialinių paslaugų teikimą NVO perduoti yra linkusios skirtingai (priklauso ir nuo savivaldybės administracijos, ir nuo pačios negalios organizacijos požiūrio). Savivaldybių administracijų atstovų manymu, jie linkę perduoti socialinių paslaugų teikimą NVO. Teigiama, kad tai sumažina administracinę naštą.

Organizacijų tinklas. Lietuvoje egzistuoja išplėtotas negalios organizacijų tinklas. Tai minima ir Noreikienės ir Žilinsko (2017) tekste. Organizacijos linkusios vienyti, nes tai yra sustiprinantis balsas. Kooperuojamasi tada, kada klausimas aktualus visiems, jo pagalba lengviau pasiekti institucijas ir įstaigas bei lengviau komunikuoti joms. Tai taip pat padeda susiderinti interesus. Skėtinės organizacijos kartais konsultuoja mažesnes, ypač teisinais klausimais.

5.2. Teisinis reglamentavimas

5.2.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Kalbant apie tai, kiek aiškiai reglamentuotas asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, respondentai minėjo skirtingus teisės aktus. Todėl pateikiama atskirai.

N1 nuomone, kažkokio specialaus reglamentavimo nėra. Paminėtas LR teisėkūros pagrindų įstatymas, kuriame minimas ir lobizmo reguliavimas. Pagal jį tam tikros organizacijos (tarp jų ir asmenų su negalia) yra įvardijamos kaip įtaką darančios institucijos. NVO privalo Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai teikti ataskaitas apie tai, kam, koku būdu darė įtaką. Informantas turi abejonių, kiek tai efektyvu ir kiek tas reglamentavimas reikalingas.

„Pabijota ne pelno siekiančius subjektus pripažinti lobistais. Gal ir gerai, neturiu nuomonės kategoriškos, bet daugiau tai formalumas, kaip yra apibrėžta, kas jos yra, teikti tas ataskaitas privalo, bet vis tiek ta veikla yra įvairesnė, negu patenka į įstatymo, į reguliavimo apibrėžimus. Tų susitikimų įvairesnių yra negu tenai, kada tu darai įtaką, kada nedarai, kada pareiški nuomonę. Manau, toksai formalus yra, bet jisai nei padeda, nei trukdo (N1)“.

N2 ir N3 informantų nuomone, savivaldybių lygmuo yra labiausiai reglamentuota sritis. Dažniausiai bendradarbiaujama per gerovės tarybas.

„Klausimas vėlgi, kaip ten yra atstovaujama. Kiek man žinoma, tai tikrai pora komisijų, kur vadovavo žmonės su negalia. O taip, daugiausia tai čia valdininkai vadovauja tokiom komisijom. Kas liečia ministerijų ir kitų valstybės įstaigų, tai šitoj vietoj irgi dažniausiai per visokius komitetus, komisijas, darbo grupes yra“ (N2).

Taip pat įvardijama Asmens su negalia gerovės taryba prie Vyriausybės. „Yra tokia taryba, kurią sudaro pusė ministerijų atstovų, dažniausiai viceministrai, ir maždaug gal daugiau negu pusę sudaro žmonių su negalia organizacijų atstovai. (...) Ir galima sakyti, kad čia kažkokių teisės aktų yra reglamentuota“ (N3). Pastebima, kad šios tarybos statusas silpnėja, įgyjamas vis mažesnis politinis svoris.

„Jinai palaipsniui nuvažiavo, nes buvo šita taryba anksčiau prie Vyriausybės, tada jinai buvo permesta prie ministerijos. Dabar jinai nusileido iki įstaigos, iki ANTOS (Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros – aut. past.). Šitoj vietoj galima apgailestauti, kad komisija nuvažiavo ir (...) vėlgi ne ministrai, o viceministrai įeina į komisiją, tai truputiuką lygi sumažina šitoj vietoj“ (N2).

Negalios organizacijų atstovų nuomone, jų įsitraukimas tik iš dalies nulemiamas teisinio įpareigojimo, didelį vaidmenį čia atlieka pačios organizacijos ir institucijos, įstaigos požiūris, tam tikros nusistovėjusios tradicijos.

„Čia daugiau gaunasi paprotinė tradicija tokia. Žino, kurias kviesti, kurie aktyvesni, kurie teikia pasiūlymus, jeigu teikia dėl kažkokių konkrečių dalykų argumentuotus pasiūlymus ir sudaroma darbo grupė – tai kviečiama. Bet iš dalies reglamentuota nėra, tai priklauso nuo institucijos geranoriškumo, iniciatyvos ir taip toliau (N1)“.

5.2.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Regioninių negalios organizacijų atstovai mano, kad bendradarbiavimas su institucijomis ir įstaigomis yra pakankamai aiškiai reglamentuotas. „Spragų visur yra, bet jos po truputį yra šalinamos“ (R1).

Vieno informanto išskiriama, kad iniciatyvą pirmiau turi rodyti asmenų su negalia organizacija, tačiau ilgametė veikla užtikrina, kad ryšys su savivaldybe bus geresnis.

„Iniciatyvą dažniausiai mes rodom, dalyvaujam, kadangi projektai toks dalykas, kad tu turi ieškoti, daryti, tada ta organizacija daugiau gyvybinga ir bendradarbiavimas su savivaldybe visai kitoks. Nereikia įrodinėti. Nors nevyriausybinės organizacijos yra toks daiktas, kad mes visada turime įrodinėti, kad mes esame reikalingi ir kad mes už mažesnę sumą padarome daugiau darbų“ (R1).

Kito informanto nuomone, iniciatyvą rodo tiek viena, tiek kita pusė. „Būna, kad mes parodome iniciatyvą, bet būna, kad ir jie. Pavyzdžiui, rašant kokius nors projektus, tai jau mes rodome iniciatyvą, kad jau reikia gal kažkokios tai mums paramos (...). O kartais ir jie kviečia“ (R2).

5.2.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris

Savivaldybių administracijų atstovai, kaip ir negalios NVO darbuotojai, teigia, kad bendradarbiavimą iš dalies reglamentuoja teisės aktai, tačiau svarbų vaidmenį čia atlieka ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bei pačių asmenų su negalia organizacijų iniciatyvumas arba geranoriškumas. Teisės aktuose reglamentuojama darbo grupių, komisijų sudarymas, sudėtis, įsipareigojimai. Pavyzdžiui, Asmenų su negalia pagrindų įstatymas įpareigoja savivaldybes steigti asmenų su negalia gerovės tarybas, skirti asmenų su negalia koordinatorius. Todėl manoma, kad reglamentavimas yra aiškus, nes visada galima atrasti teisinį pagrindą.

„Yra, sakykim, strateginio planavimo dokumentai, kuriuo veikia savivaldybė, vietos savivaldos įstatymas ir, jeigu kalbėčiau apie socialinių paslaugų teikimą – socialinių paslaugų įstatymas. Juose yra dabar visur galimybė, kad savivaldybė gali ir kaip rekomendacijose, kai kur būna, kad pasitelkti nevyriausybinės“ (S1).

Kaip minėta, tam tikri dalykai priklauso ir nuo savivaldybės administracijos arba negalios organizacijos iniciatyvumo. Pavyzdžiui, kaip dažnai atkreipiamas dėmesys į problemą. Tiesa, kai kas priklauso nuo požiūrio kampo. Asmens su negalia gerovės tarybos sudarymas yra reglamentuotas, bet „Visi mes neatlygintinai joje dalyvaujame, tai tada galiu sakyti, kad yra ir asmenų su negalia iniciatyvos, kad jie nori ir įsitraukia į visus šituos dalykus, teikdami pastabas“ (S1).

Dalis atstovų pastebi, kad daugiau pastangų tenka įdėti savivaldybės administracijai.

„Nevargsta jos iš tikrųjų dėl noro būti įtraukiamos. Visą laiką tai yra idėja ir pati mintis yra nuo savivaldybės. Nes ir posėdžiai mūsų inicijuojami, ir temos net mūsų inicijuojamos, nors pas mus yra devynios organizacijos (...), bet aš neatsimenu, ar mes esam per kokią dešimt metų gavę iš jų klausimų. Ta prasme, einami jie yra sprendžiami, jeigu kažkas tai yra klausiama čia ir dabar, tai jie yra sprendžiami, bet tokie, kad reiktų mum darbo grupę apsvastyti, galvoti, tai jie niekada neturi klausimų. Netgi atvažiuoja, atbūna, išklauso informaciją, kurią mes jiems norime pateikti ir tiesiog...“ (S3).

5.2.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris

Valstybės institucijų ir įstaigų atstovai išskiria, kad bendradarbiavimas yra pakankamai aiškiai reglamentuotas. „Nėra tekę susidurti su skundais, kad negalios organizacijos su valstybės institucijomis susiduria su sunkumais dėl nepakankamo šio bendradarbiavimo reglamentavimo“ (V2). Jų manymu teisiniai įpareigojimai sudaro bazines sąlygas, kad organizacijoms būtų sudarytas palankus startas kaip lygiaverčiams partneriams dalyvauti sprendimuose. Tačiau dalis kokybiško bendradarbiavimo priklauso ir nuo institucijos, įstaigos ir negalios organizacijos iniciatyvumo, aktyvumo, dėmesingumo. Visi šie informantai teigia, kad asmenų su negalia organizacijų nariai noriai dalyvauja.

„Gal didžiausią iniciatyvą rodo asmenų su negalia organizacijos, ta prasme, problemų iškėlimo prasme, tai jų iniciatyva, bet mes inicijuojame iš savo pusės, kad įvyktų tas procesas, kad ta darbo grupė veiktų, kad tie būtų nuolatiniai susirinkimai, tai čia jau iš mūsų pusės. Tai aš manau, kad tolygiai bendradarbiaujam ir bandom matyti juos, nes negalios organizacijos mums yra labai svarbios identifikuoti problemas“ (V1).

„Iš praktinės pusės galima stebėti, kad šios iniciatyvos turėjimas yra svarbus daugeliui negalios organizacijų, organizacijos nelinkusios likti tik bazinėje starto pozicijoje, kurią užtikrina teisiniai įpareigojimai, imasi papildomų iniciatyvų, yra aktyvios“ (V2).

„Turime abipusį norą keisti informacija, patirtimi. Tiek mūsų įstaigoje, tiek NVO yra iniciatyvių žmonių, kurių dėka vyksta patirties mainai, organizuojami gyvi ir nuotoliniai susitikimai, teikiami siūlymai dėl teisės aktų, susijusių su negalios nustatymu, tobulinimo“ (V3).

Lentelė 4. Teisinis reglamentavimas: požiūrių palyginimas

Atstovai	Kiek aiškiai reglamentuotas negalios organizacijų bendradarbiavimas su institucijomis ir įstaigomis?	Negalios organizacijų į(si)traukimas labiau nulemiamas teisinio įpareigojimo tą daryti ar negalios organizacijos ir (ar) institucijos ar įstaigos iniciatyvumo, geranoriškumo?
Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	N1 nuomone, specialaus reglamentavimo nėra. LR teisėkūros pagrindų įstatyme minimas ir lobizmo reguliavimas. Informantas turi abejonių, kiek tai efektyvu ir kiek tas reglamentavimas reikalingas. N2 ir N3 manymu, savivaldos lygmuo yra labiausiai reglamentuota sritis.	Svarbesnį vaidmenį atlieka pačios organizacijos ir institucijos, įstaigos požiūris.
Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Pakankamai aiškiai reglamentuotas.	Didesnį vaidmenį atlieka pačios organizacijos ir institucijos, įstaigos požiūris.
Savivaldybių administracijų	Aiškus. Visada galima atrasti teisinį pagrindą.	Iš dalies nulemia teisės aktai, bet tam tikri dalykai priklauso ir nuo institucijos / įstaigos arba negalios organizacijos iniciatyvumo.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Sutampa su savivaldybių administracijų atstovų požiūriu.	Sutampa su savivaldybių administracijų atstovų požiūriu.

Kaip matoma lentelėje, regioninių organizacijų, atstovaujančių asmenims su fizine negalia, savivaldybių administracijų ir ministerijų bei agentūros darbuotojų nuomone, jų **bendradarbiavimas** yra aiškiai **reglamentuotas**. Jų manymu, visada galima rasti teisinį pagrindą, pavyzdžiui, teisės

aktuose reglamentuojamas darbo grupių sudarymas, tad organizacijoms sudaromas palankios sąlygos dalyvauti. Tuo metu nacionalinių NVO atstovai kalba šiek tiek kitaip. Vieni kalba, kad daugiau reglamentuota yra savivaldos lygmeniu. Kitas informantas mini LR teisėkūros pagrindų įstatymą ir lobizmo reguliavimą. Teigiama, kad pabijota pelno nesiekiančias organizacijas pripažinti lobistais. Bet esama tvarka nei padeda, nei trukdo.

Visi informantai sutaria, kad **negalios organizacijų į(si)traukimas** iš dalies **nulemiamas** teisinio įpareigojimo, bet dalį nulemia ir pačios organizacijos / institucijos / įstaigos iniciatyvumas ir geranoriškumas. Tai atitinka teiginius kituose moksliniuose darbuose. Išplėtotą teisinę bazę ne visada veikia praktiškai (Beneševičiūtė, 2015). Kartais ir kai kur organizacijos nėra pakankamai įtraukiamos arba pačios nepakankamai įsitraukia į konsultavimo ir sprendimų priėmimo mechanizmus, turinčių įtakos jų asmenų su negalia gyvenimui. Įtakos įsitraukimui taip pat turi organizacijos patikimumas, aktyvumas, sistemingas ir konstruktyvus veikimas (Marcinkutė, 2011).

5.3. Bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas

5.3.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Ar įtraukiamos netolygiai? Kodėl? McVeigh et al. (2021) tyrimo dalyviai, kurie yra negalios organizacijų nariai iš įvairių šalių, rekomenduoja įtraukti visas negalios organizacijas, o ne keletą pasirinktų. Tyrimas rodo, kad organizacijos įtraukiamos netolygiai. Todėl autorė kelia klausimą, kaip yra Lietuvoje?

Informantų nuomone, negalios NVO įtraukimas priklauso nuo organizacijos „svorio“, gyvavimo laikotarpio, taip pat ar aktyviai dalyvauja. „Jeigu tave kviečia, tu atsisakai ir neateini arba neatsakai, tai tikėtina, kad po kažkokio laiko nustos kviesti (N2)“. Svarbus ir nusimanytas aptariamose temose. „Tu turi parodyti savo bent minimalią kvalifikaciją, bent minimalų nusimanytą tais klausimais, kad prisimintų ir ir kvieštų diskutuoti (N1)“.

Vienas informantas pritarė kitų nuomonei, tačiau pastebi, kad yra niuansų. Jis teigia, kad yra pasitaikę atvejų, kai valstybės institucijų paskatinama „draugiška organizacija (N3)“, nes institucijos netenkina kita „organizacija, kuri režė tiesą į akis, nebuvo patenkinta, jeigu bandydavo užgludinti, pamanipuliuoti“ (N3).

Ar NVO – lygiaverčiai partneriai? Informantai vienareikšmiškai atsakyti negali. Dalis išskyrė, kad nacionaliniu lygmeniu tampa vis lygiavertiškesniais, kiek sunkiau savivaldos lygmeniu, tačiau priklauso ir nuo savivaldybės. „Kuo toliau, tuo į mus labiau žiūri kaip į ekspertus, jau kreipiasi kaip į ekspertus. Netgi būna, kad ir samdo kaip ekspertus. Bet tiesiog, kad to būtų daugiau (N3)“. Tai priklauso ir nuo to, kokie darbuotojai tuo metu ten dirba, kas yra valdžioje.

„Tam tikrais etapais vienoje ministerijoje taip, po kažkurio tapo pasikeitus jos darbuotojams, vadovybei ir taip toliau – ne. Praktiškai neprisimenama yra, nors sprendžiami klausimai aktualūs. Jeigu kalbame daugiau apie valstybės (institucijas – aut. past.). Apie savivaldybes – vėl turbūt labai įvairiai savivaldybėse. Tam tikrais klausimais turbūt taip. Ir kai kurios savivaldybės. Jeigu atsiranda bendras suinteresuotumas kažkoks, tada žiūri kaip į lygiaverčius, o va taip, stengiasi apeiti, nutylėt kažką tai, kol neiškyla kažkoks ginčas, konfliktas (N1)“.

Ar santykis su institucijomis ir įstaigomis kinta? Kinta. Pastebima, kad kartais trūksta nuoseklumo. Pavyzdžiui, tam tikrai klausimais kviečiama, diskutuojama, tačiau, pasikeitus darbuotojams ar konkreitiems politikams nebepatekus į Seimą, pasikeitus valdžiai visas derinimas nutrūksta.

„Praktiškai jie nueina į tokį pagrindį ir tu nežinai, nei kas daroma, nei kaip daroma. Formalus tas derinimas galbūt ir vyksta, pateikiama per ANTA – Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą, per Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, kad parengėme projektą, derinama, bet į patį procesą iš esmės nėra kviečiami. Tai čia priklauso nuo politinės valios iš esmės institucijos (N1)“.

„Yra tas įdirbis, tu dirbi, dirbi, susitinki, kontaktuoji, teikia argumentus, bendradarbiauji, kaip ir sutari net ten susitikinėt kas kažkiek tai laiko, bet staiga nelieka praktiškai visų tų darbuotojų arba bent jau skyriaus vadovo, ir viskas stringa“ (N1).

Manoma, kad tokį kontakto palaikymo „bangavimą“ nulemia suvokimas, papročiai, tiek eilinių darbuotojų, tiek vadovybės akiratis. Postūmį į gerąją pusę neretai nulemia smalsus žmogus toje institucijoje arba problemos viešinimas, pavyzdžiui, per žiniasklaidą.

Informantai pastebi, kad šiuo metu situacija yra geresnė nei prieš keliolika metų. Dalis informantų išskyrė, kad postūmį nevyriausybinių organizacijų į(si)traukimui davė Europos Sąjungos reglamentavimas. Institucijos ėmė aktyviau kviestis.

„Pradžią pradžioj tikrai niekas ten nekviesdavo ir praktiškai reikėdavo įsiprašyti arba vos ne įsiveržti į tuos posėdžius ministerijos, kur buvo be mūsų mūsų reikalai svarstomi (...) Man atrodo, kad nemažai dalykų nusileido iš Europos Sąjungos, ir tada jie jau pradėjo kviestis, tad dabar darosi kuo toliau, tuo natūraliau“ (N3).

Išskiriama, kad sudėtingesnė situacija su savivaldos lygmeniu veikiančiomis institucijomis ir įstaigomis. Tam tikros regioninės negalios organizacijos susiduria su problemomis komunikuodami su socialinių paslaugų skyrių vadovais. „Regionuose gal dar labiau yra žiūrima iš aukšto (N3).“ „Ten daug asmeninių dalykų irgi yra savivaldybėse (N2).“

Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą? Informantas pabrėžė, kad institucijų reakcija priklauso nuo to, kas į problemą atkreipė dėmesį, ar ji išėjo į viešąją erdvę, pavyzdžiui, per žiniasklaidą arba pasiekė politikus. Pavyzdžiui, Seimo narius, ministrus arba viceministrus. „Yra kažkokie triggeriai, kurios pasiekus tas aktyvėja“ (N1).

Jeigu kalbėti apie klausimus, kuriais dažniausiai lengva rasti sutarimą arba kaip tik sunku, neretai tai atsiremia į tai, ar reikalingos lėšos.

„Ar tai būtų aplinkos pritaikymas, ar tai būtų kažkokio gydymo kompensavimas, jeigu tai reikalauja daugiau lėšų ir jos nėra numatytos, tai, kaip taisyklė, bus sudėtinga rasti bendrą kalbą. Jeigu tai yra tiesiog kažkokie teisės aktų pataisymai, kurie nereikalauja didelio indėlio, tai tada bus galbūt ir paprasčiau“ (N3).

„Jeigu nereikia per Seimą praveisti, tai išvis kuo puikiausiai galima sutart“ (N2).

Informantas pastebi, kad tam tikrais atvejais institucijos, norėdamos nusikratyti atsakomybės, viską permeta nevyriausybiniams organizacijoms.

„Ministerijos turi tam tikrų savo savo metodikų, kaip nepatenkinti jos prašymo. (...) Mane labai sudomino vienas metodas, kai sugalvojama viską permesti pačiai organizacijai, tai gerai, jūs paruoškite tvarką, jūs paruoškite ten dar kažką, jūs dar... ir ta prasme, kad dažniausiai vis tiek organizacijų resursai būna minimalūs dėl lėšų stokos, negali įdarbinti daug žmonių ir tu tiesiog neturi resursų visą tą padaryti, ką tau pabando taip lyg ir geranoriškai įsiūlyti. Bet yra tikrai ir geranoriškų atvejų (N3)“.

Fizinės aplinkos pritaikymas. Informantai išskyrė, kad pandemija pakeitė situaciją iš esmės. Žmonės priprato prie susitikimų nuotoliu, tad tai pakeitė ir asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų įsitraukimo galimybes. Pavyzdžiui, kai kuriems organizacijų atstovams negyvenant Vilniuje, susitikimai būdavo labai apsunkinti. Tačiau tai nereiškia, kad visus susitikimus institucijų viduje pakeitė susitikimai nuotoliniu būdu. Pavyzdžiui, Asmens su negalia gerovės tarybos prie Vyriausybės susitikimai vyksta gyvai.

„Kas pusę metų keičiasi ministerija, kuri pirmininkauja. Tai paprastai posėdžiai vyksta toje ministerijoje. Čia yra net ir toksai, kaip ir patikrinimas, matai ant kiek ten geriau / negeriau (pritaikyta asmenims su fizine negalia – aut. past.), bet vis tiek dažniausiai tenka susitikinėti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje ar ANTOJE (Asmens su negalia teisių apsaugos agentūroje – aut. past.), tai ten pakankamai gerai. Aplinkos ministerija pakankamai gerai susitvarkiusi. Susisiekimo ministerija vidutiniškai. Teisingumo ministerija vidutiniškai (N1)“.

Informantai akcentuoja, kad šiuose susitikimuose yra labai svarbus būtent žmonių su negalia dalyvavimas. „Nes žmogus, kuris niekada nesėdėjo vežime, tai jisai nesupras. Net jeigu tu ir gali būti labai jau geranoriškai nusiteikęs, bet tu vis tiek negali suprasti, kaip yra (N2)“.

Lietuvoje yra daug pastatų, kurie pastatyti sovietmečiu. „O tada buvo mada labai daug laiptų“ (N2). „Neįgaliųjų tada nebuvo“ (N3). Pasak jų, suprantama, kad valstybė per tokį trumpą laiką nesugebės visko pritaikyti asmenims su negalia, tačiau svarbu, kad būtų ieškoma sprendimų, sudėliojami prioritetai, kas pirmiausia turėtų būti pritaikyta. Galima teigti, kad institucijų patalpos yra pritaikytos skirtingai, tačiau dalį to kompensuoja minėta galimybė susitikti nuotoliniu būdu.

Kalbant apie pritaikymą, informantai čia akcentuoja teisės aktus, įpareigojančius tą daryti, ir asmenų su negalia organizacijų vaidmenį. Svarbu kalbėti apie tai ir keisti visuomenės požiūrį.

Pasitaiko atvejų, kai suprojektuojama pagal reikalavimus, tačiau paskutiniame, įrengimo, statymo etape tam tikrų dalykų nepaisoma. „Architektai sugalvojo, projektuotojai suprojektuoja ir tada darbininkai vykdo. Ir „ai, čia bus šiek tiek aukščiau, ai, čia tas nuolydis statesnis“. Tai tikrai mums labai apsunkina gyvenimą“ (N3).

5.3.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų požiūris

Ar NVO – lygiaverčiai partneriai? Regioninių negalios organizacijų atstovai mano, kad kai kurių institucijų požiūris į juos yra teigiamas. „Labai glaudžiai bendradarbiaujam su savivaldybe ir tikrai turim pasigirti prieš kitus rajonus, kad tikrai gaunam daug to palaikymo ir (...) jie tikrai labai stengiasi pataisyti tuos visus negerus dalykus“ (R2). „Kai kurių institucijų teigiamas požiūris ir norėčiau, kad jis išliktų visados. Bet dar mes nesame lygiaverčiai. Dar mes nesijaučiame taip. Sakau, tenka įrodinėti, tenka daug kalbėtis“ (R1).

Ar santykis su institucijomis ir įstaigomis kinta? R1 mano, kad santykis kinta į gerąją pusę, tiek kalbant apie patį bendradarbiavimą, tiek kalbant apie savęs pristatymą.

„Paslaugų atidavimas irgi ryškėja, nors pasikeičia politikai, pasikeičia valdžia, vėl požiūris kitoks. Mes vėl iš naujo turim atrasti ryšį, vėl turime šnekėtis, kalbėtis, bet dabar taip jau mūsų neatstumia. (...) Tiesiog priima ir kalbamės. Tas yra gerai, tas jau man patinka. Aišku, ne taip globoja, kaip tas savo biudžetines organizacijas, bet, manau, vis tiek mes jau stipresni esam, negu buvom, sakykim, prieš 10 metų“ (R1).

R2 mano, kad šiame krašte, kurio žmonėms su negalia atstovauja, nekinta ir nepriklauso nuo pokyčių valdžioje. Tokios nuomonės laikomasi dėl to, kad pirmoji organizacijos pirmininkė „paklojo gerus bendradarbiavimo pamatus“. „Mes tikrai nejaučiam. Sakyčiau, netgi daugiau galbūt mes dabar gaunam dėl tos pačios aplinkos pritaikymo, net nesitikėjom, kad mes galėjom tiek paprašyti ir tiek gauti“ (R2).

Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą? R1 teigia, kad tenka daug kovoti dėl aplinkos ir būsto pritaikymo. „Nuolatos turime stebėti patys. Turim įnešti patys šurmulio į tą visą

gyvenimą aplinkos pritaikymo, nes kitaip jis vis tiek užgęsta“ (R1). Pasak tyrimo dalyvio, dar sunkiau inicijuoti pokyčius parduotuvėse, aikštelėse prie jų, kadangi savivaldybė nėra už jas atsakinga.

Dažniausiai su savivaldybe sunkiau rasti sutarimą, kai sprendimui reikalingos lėšos, pasitaiko atvejų, kai išsiskiria ir nuomonės, kaip spręsti. Tačiau bendravimo kultūra apskritai gerėja. „Dabar jau mes nebijome drąsiai nuvažiuoti į pokalbį, nebijome užėiti pas merę, nes žinome, kad mūsų neatstums, kad su mumis kalbės. (...) Dabar, pavyzdžiui, savivaldybės atstovai ir darbuotojai, ir paramos skyrius, ir kažkas laisvai atvažiuoja iki mūsų“ (R1).

R2 sako, kad savivaldybė stengiasi įsiklausyti ir su nesutarimais nesusiduriama.

Fizinės aplinkos pritaikymas. R1 manymu, viena didžiausių kliūčių šiame krašte yra aplinkos pritaikymas.

„Savivaldybė turi pandusą, bet nėra lifto, kaip pakilti į antrą, trečią aukštą, čia jau kliūtis yra. Tai dabar padarė pirmame aukšte tokią pokalbių salę, kur gali jau žmogus.. nereikia kilnoti, nešti laiptais, gali sau ramiai spręsti savo klausimus ir problemas nuėjęs į savivaldybę. Mūsų organizacija turime pritaikymą 100 proc.“ (R1).

Teigiama, kad mokyklas siekiama pritaikyti. Akcentuojama visuomenės švietimo svarba.

R2 savivaldybės pastatą pritaikė neseniai, dažnai yra galimybės jungtis nuotoliniu būdu. „Kadangi yra ir su elektriniais vežimėliais, kurie važinėja, tokie labai žemi tie vežimėliai ir tie bordiūrai labai jaučiami. Bet kur paprašom, tai tikrai stengiasi palyginti padaryti viską. Tai labai džiaugiamės tikrai“ (R2).

5.3.3. Savivaldybių administracijų atstovų požiūris

Ar įtraukiamos netolygiai? Kodėl? Dalies savivaldybių administracijų atstovai išskiria, kad jų savivaldybėje įtraukiamos visos. „Į mūsų, pavyzdžiui, neįgaliųjų reikalų tarybą iš visų organizacijų yra įtraukti visi pirmininkai“ (S3). „Mes turim penkias organizacijas, kurios vienija pagal negalios pobūdį. Jos įtrauktos visur daugiau mažiau“ (S1). Vienas informantas (S2) mano, kad dalyvauja netolygiai, tačiau priežastis pasakyti sunku. Tai priklauso nuo pačių negalios organizacijų.

Dalis informantų pasigenda aktyvesnio asmenų su negalia organizacijų dalyvavimo. Pavyzdžiui, vienas informantas pateikė pavyzdį, kai į renginį, kurio, kaip teigė, pageidavo negalios organizacijų atstovai, atėjo nedaug žmonių.

„Šiais metais darom šiek tiek kitaip ir visada prašom iniciatyvų, kaip galime pritraukti arba ištraukti fizinę negalią turinčius žmones iš jų namų aplinkos. Tai bandom dabar daryti kitoje vietoje, jaukesnėj, mažesnėj. (...) Tai irgi bandom, sakykim, aiškintis aplinkybes būtent irgi per tą tarybą, kodėl yra nepatrauklu, kodėl žmonės nenori ar bijo ar, kas, ar mes neįdomiai darom. Irgi įdomu situacijos analizė, kodėl taip yra“ (S1).

Ar NVO – lygiaverčiai partneriai? Visi savivaldybių administracijų darbuotojai sako, kad negalios organizacijos yra laikomos lygiaverčiais partneriais. Tiesa, vienas pastebėjo, kad yra tam tikrų išlygų, kadangi savivaldybės administracija atlieka administravimo funkciją.

Ar santykis su negalios organizacijomis kinta? Galima teigti, kad santykis su asmenų su negalia organizacijomis gerėja arba išlieka stabilus. Vienas informantas išskyrė tai, kad anksčiau vyravo negalios organizacijų požiūris, kad „Mums vis tiek čia nieko nepadėsit“ (S1), tačiau, einant laikui, abi pusės įgijo pasitikėjimą viena kita. Kitur teigiama, kad bendraujama betarpiškai ir santykis geras.

„Jie yra socialinių paslaugų teikėjai (...) ir į renginius mus kviečia ir mes renginiuose dalyvaujame, (...) mes irgi juos kviečiam. Pas mus tas bendravimas yra labiau toks betarpiškas, nes, sakau, mes esame maža savivaldybė ir visos organizacijos... (...) jos nenaujos, ta prasme, jos seniai jau veikiančios, tai jau seni mūsų bendražygiai“ (S2).

Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą? Apibendrinus informantų atsakymus išryškėja, kad sunkiausia rasti sutarimą tuomet, kai tai yra klausimai susiję su: finansavimu, terminais, išankstinėmis nuostatomis.

Finansavimas: „Todėl, kad neįgalieji žiūri tikrai į savo pusę, savivaldybė žiūri į visas sritis“ (S1). Kaip jau minėta darbe, informantai pažymi, kad susiduriama su problema, kai asmenų su negalia organizacijos prašo daugiau pinigų ir kainos yra keliamos nepagrįstai.

Terminai, pokyčių įgyvendinimo greitis: pastebima, kas asmenų su negalia organizacijos neretai pokyčių nori labai greitai. Pateikiamas pavyzdys su suoliukų nupirkimu ir pastatymu.

„Kas čia yra, nuvažiavai į parduotuvę nupirkai, pastatei. O mums tai yra teisiniai dalykai. Nes mes turime atlikti rinkos tyrimą, išsiaiškinti, kiek tie suoliukai kainuoja, viešaisiais pirkimais nusipirkti, tai reiškia techninė specifikacija paruošta, sutartis ir tada sutartiniai įsipareigojimai, per kiek laiko atlikti, kur kas, bet dar turime numatyti ir biudžetą“ (S1).

Išankstinės nuostatos: tai požiūris, kad savivaldybė nepadės.

Kitos savivaldybės administracijos atstovas sako, kad nėra temų, kur kiltų nesutarimas. tai gali nulemti ir tai, kad organizacijos yra suinteresuotos turėti gerą santykį su savivaldybe.

„Natūralu, kad tu rankai, kuri tau paduoda duonos, niekada nekandi. Tai kažkaip tai gražiai gal jie, bet mes, ką žinau, visą laiką sutariam, jeigu yra bėda, jie skambina, sako, reikia pagalbos ir mes sutariam, bet tik kad va kažkaip tai ten kažką reikėtų, kad nuomonės nesutaptų ar dar kažkas, kad ne (S3).

„Tikrai nepastebiu, kad tarp mūsų būtų kažkoks nesusikalbėjimas ir neįvykdomi kažkokie tai dalykai“ (S2).

Lengviausia sutarti, kai tai nėra klausimai susiję su infrastruktūra ar lėšomis. „Nes tu gali spręsti čia ir dabar“ (S1). Arba įvairios bendros akcijos, renginiai, paprastas bendravimas.

„Ir aš manau, kad tos mažos tiek mūsų iniciatyvos, tiek jų iniciatyvos, tiek jų nuolatinis įtraukimas ir bendravimas su jais, arba tiesiog užsukimas kažkokią tai popietę (...). Aš manau, kad tie dalykai kaip tik ir stiprina. Ir kada pereinam prie tų žmogiškų emocijų, ryšių, tai jie tada jaučia, kad irgi yra labai svarbūs ir tada, kai jautiesi svarbus, ir gali daryti tam tikrus pokyčius“ (S1).

Fizinės aplinkos pritaikymas. Dalis negalios organizacijų naudoja savivaldybių suteiktomis patalpomis, kitos turi savo, bet tam tikrais atvejais per tam tikrus projektus, savivaldybės finansuoja šildymo, nuomos mokesčius.

Savivaldybės savo patalpas bei kitas įstaigas (pavyzdžiui, švietimo, sveikatos) stengiasi pritaikyti asmenų su fizine negalia poreikiams, tačiau pripažįstama, kad išlieka tam tikrų iššūkių pritaikant senus pastatus. Arba nėra kam naudotis: „Mokyklose, yra liftai. Liftai nėra naudojami. Priežiūra, yra, investicijos yra, bet nėra vaikų, kurie turi fizinę negalią, bet reikalavimais aplinkos turi būti“ (S1). Arba – savivaldybės administracijos pastatas iš dalies pritaikytas asmenims su negalia. Lifto nėra, pastatas trijų aukštų. Žmonės su fizine negalia gali pateikti į pirmame aukšte esantį kabinetą, kur gali susitikti ir pasikalbėti su reikiamais asmenimis. Žmogus turėtų galėti judėti laisvai. Tačiau susiduriama su iššūkiais, nes tektų paaukoti šešis kabinetus lifto įrengimui.

Savivaldybių administracijų atstovai teigia, kad žmonės su negalia visada stengiamasi priimti jiems patogiu bendravimo būdu. „Sakykim, jeigu jis neregys, tai visą laiką mes kviesime specialistą, kuris galėtų mum ten padėti. Arba, sakykim, jeigu kreiptųsi kažkoks žmogus su klausos sutrikimais, tada galbūt gestų kalbos vertėją ten, bet aišku, jau turėtumėme mes... Savo rajone neturim, bet tada samdomės“ (S2). „Pastatas yra pilnai pritaikytas ir su judėjimo (negalia – aut. past.)“ (S3). „Jeigu patalpos nėra pritaikytos irgi ta galimybė, kad dažniausiai darbuotojai ateina suteikti paslaugą“ (S4). Vienas informantas pastebi, kad žmonės su negalia labiau įpratę bendrauti nuotoliniu būdu, pavyzdžiui, rašyti elektroninius laiškus. „Tie tarybos posėdžiai, kur su nevyriausybinėmis organizacijom, jie ir vyksta online būdu būtent dėl pačio patogumo“ (S4). „Bet ne dėl to, kad yra jiems sudėtinga čia ateiti ar dar kažkas, (...) grynai dėl patogumo. Čia jau tas covidas išmokino visko mus“ (S3).

Akcentuojama, kad kartais asmenims su negalia patalpų arba stovėjimo aikštelių nepritaiko verslas, tačiau jie nėra įpareigoti tą daryti. Tą minėjo ir regioninių organizacijų atstovai. Tačiau savivaldybių administracijų atstovai teigia, kad kartais bando kelti tuos klausimus ir paskatinti verslą tą padaryti. „Nebuvo taip, kad prieštarautų ir pasakytų, kad jūs čia neįsimislykit ir mes čia nieko nedarysim“ (S2).

Šie informantai taip pat minėjo visuomenės švietimo svarbą.

5.3.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų požiūris

Ar įtraukiamos netolygiai? Kodėl? Organizacijos įtraukiamos netolygiai, nes skiriasi jų pačių aktyvumas, noras dalyvauti. „Tai nulemia organizacijos gyvybingumas, kuris dažnai būna susijęs su NVO vadovų ir atskirų narių lyderyste, atkaklumu, ryžtu siekti organizacijos užsibrėžtų tikslų“ (V3). Valstybės institucijų ir įstaigų atstovai teigia esantys gana atviri ir linkę įtraukti, tačiau pastebima, kad tam tikrais atvejais yra dalyvaujančių darbo grupėje, kurie į diskusiją dažnai neįsitraukia, nepasisako. Tuo metu kiti yra labai aktyvūs.

Jų dalyvavimą, pavyzdžiui, darbo grupėse nulemia ir tai, kokiuose klausimuose specializuojasi, kiek ir kokias negalios formas turinčius asmenis atstovauja. „Vienos organizacijos atstovauja tik mažą asmenų su negalia dalį, kitos yra jungiančios įvairią negalią turinčias organizacijas, dėl to dažniau tenka susidurti ir bendradarbiauti su didžiosiomis organizacijomis (pvz., LNF) (V2)“.

Ar NVO – lygiaverčiai partneriai? Visi informantai teigia, kad taip. „Mes nežinotume, kas vyksta sistemoje, ir matom tada tą vaizdą, tokį kaip jie“ (V1). „Institucijoms svarbu užtikrinti tinkamą ir laiko dviasią atitinkančią Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą, o negalios organizacijos yra nepakeičiamas partneris šiems tikslams užtikrinti“ (V2).

Ar santykis su negalios organizacijomis kinta? Informantai akcentuoja, kad pozityvų ir konstruktyvų santykį siekiama išlaikyti visą laiką. Suintensyvėjimą galima pastebėti priimant / priėmus teisės aktų pakeitimus, nes tam reikalingas aptarimas, diskusijos, arba pasikeitus kuruojančiam specialistui. Kartais tai lemia išoriniai veiksniai. „Priklauso nuo to, kokį laiką ir kokią dieną paskiri. Tai žmonės kartais negali, gali ar tu iš anksto suplanuoti tą susirinkimą, ar čia kažkokių greitu klausimu pakvieti, tai visaip būna“ (V1).

Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą? Sunkiausiai sprendžiamos problemos, kurios reikalauja daugiau laiko: reikia politinio sprendimo, keisti teisės aktus, pokyčiui įgyvendinti reikia daugiau finansinių išteklių arba išsiskiria nuomonės, kaip reikėtų tai spręsti. Akcentuojama, kad tuomet ieškoma kompromisų ir tariamasi dėl pereinamųjų laikotarpių.

Fizinės aplinkos pritaikymas. Dalis susitikimų su negalios organizacijomis vyksta nuotoliniu būdu, tačiau šių institucijų ir įstaigų patalpos yra pritaikytos, todėl kliūčių neturėtų kilti ir atvykstant gyvai.

Lentelė 5 Bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas (1): požiūrių palyginimas

Atstovai	Ar įtraukiamos netolygiai? Kodėl?	Ar NVO – lygiaverčiai partneriai?
Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Negalios NVO įtraukimas priklauso nuo organizacijos „svorio“, gyvavimo laikotarpio, nusimanymo aptariamose temose, taip pat ar aktyviai dalyvauja.	Vienareikšmiškai atsakyti negali. Tiek nacionaliniu, tiek savivaldos lygmeniu priklauso nuo to, kokie darbuotojai tuo metu ten dirba, kas yra valdžioje.
Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	-	Nuomonės išsiskiria.
Savivaldybių administracijų	Dalis teigia, kad įtraukiamos visos. Vienas informantas mano, kad dalyvauja netolygiai, tačiau tai priklauso nuo pačių negalios organizacijų. Dalis informantų pasigenda aktyvesnio asmenų su negalia organizacijų dalyvavimo.	Taip.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Organizacijos įtraukiamos netolygiai, nes skiriasi pačių NVO aktyvumas, noras dalyvauti. Jų dalyvavimą, pavyzdžiui, darbo grupėse nulemia ir tai, kokiuose klausimuose specializuojasi, kiek ir kokias negalios formas turinčius asmenis atstovauja.	Taip.

Remiantis lentele, nacionalinių organizacijų darbuotojų teigimu, **negalios NVO įtraukimas** priklauso nuo organizacijos „svorio“, gyvavimo laikotarpio, nusimanymo aptariamose temose, taip pat ar aktyviai dalyvauja. Vienas informantas pastebi, kad yra niuansų. Tam tikrais atvejais institucijų

paskatinama „draugiška organizacija (N3)“, nes institucijos netenkina kita „nepatogi“ organizacija. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovai mano, kad įtraukiamos netolygiai, nes skiriasi pačių NVO aktyvumas. Dalies savivaldybių administracijų atstovai išskiria, kad jų savivaldybėje įtraukiamos visos. Vienas informantas mano, kad dalyvauja netolygiai, tačiau tai priklauso nuo pačių negalios organizacijų. Tai sutampa su McVeigh et al. (2021), Bahner (2022), kurie teigia, kad organizacijos įtraukiamos netolygiai. Informantų argumentai labiausiai sutampa su Marcinkutės (2011) teiginiais: sėkmingai bendradarbiaujama su tomis organizacijomis, kurios yra patikimos, aktyvios, sistemingai ir konstruktyviai veikiančios (Marcinkutė, 2011).

Visi valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovai negalios organizacijas laiko **lygiaverčiais partneriais**. Vienas pastebėjo, kad yra tam tikrų išlygų, kadangi savivaldybės administracija atlieka administravimo funkciją. Dauguma tiek nacionalinių, tiek regioninių organizacijų, kurios atstovauja asmenims su fizine negalia, atstovai taip vienareikšmiškai atsakyti negali. Daug kas skiriasi priklausomai nuo to, apie kurią instituciją ar įstaigą kalbama. Kai kurie išskyrė, kad priklauso ir nuo laikotarpio (kas tuo metu dirba, kas valdžioje).

Lentelė 6. Bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas (2): požiūrių palyginimas

Atstovai	Ar santykis su negalios organizacijomis kinta?	Ar santykis su institucijomis ir įstaigomis kinta?
Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	-	Kinta. Manoma, kad tokį kontakto palaikymo „bangavimą“ nulemia suvokimas, papročiai, tiek eilinių darbuotojų, tiek vadovybės požiūris. Postūmį į gerąją pusę neretai nulemia smalsus žmogus toje institucijoje arba problemos viešinimas, pavyzdžiui, per žiniasklaidą. Taip pat ES reglamentavimas.
Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	-	Santykis kinta į gerąją pusę.

Savivaldybių administracijų	Santykis su asmenų su negalia organizacijomis gerėja arba išlieka stabilus.	-
Valstybės institucijų ir įstaigų	Pozityvų ir konstruktyvų santykių siekiama išlaikyti visą laiką. Suintensyvėjimą galima pastebėti priimant / priėmus teisės aktų pakeitimus, nes tam reikalingas aptarimas, diskusijos arba pasikeitus kuruojančiam specialistui.	-

Santykis su NVO / institucijomis ir įstaigomis kinta į gerąją pusę. Tokia išvada galima daryti iš regioninių organizacijų bei valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atsakymų. Tuo metu nacionalinės NVO vertina kiek kitaip. Nors pabrėžiama, kad ES reglamentavimas davė didelį postūmį ir šiais laikais yra kur kas lengviau, vis tiek susiduriama su iššūkiais, pavyzdžiui, kontakto palaikymo „bangavimu“. Teigiamas pokytis, kurį atnešė tarptautiniai teisės aktai, įvardijamas ir mokslinėje literatūroje. Tiesa, joje labiau akcentuojamas Jungtinių Tautų vaidmuo (McVeigh et al., 2021).

Lentelė 7. Bendradarbiavimo sąlygų užtikrinimas (3): požiūrių palyginimas

Atstovai	Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą?	Fizinės aplinkos pritaikymas
Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Institucijų reakcija priklauso nuo to, kas į problemą atkreipė dėmesį, ar ji išėjo į viešąją erdvę, pavyzdžiui, per žiniasklaidą arba pasiekė politikus. Dažniausiai lengva / sunku rasti sutarimą, kai tai atsiremia į lėšas arba teisės aktų pakeitimus, politinius sprendimus. „Jeigu nereikia per Seimą praveisti, tai išvis kuo puikiausiai galima sutart“ (N2).	Institucijų patalpos yra pritaikytos skirtingai, tačiau dalį to kompensuoja galimybė susitikti nuotoliniu būdu. Kalbant apie pritaikymą, informantai akcentuoja teisės aktus, įpareigojančius tą daryti, tačiau svarbu kalbėti apie tai ir keisti visuomenės požiūrį.

Regioninių fizinę negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	R1 teigia, kad tenka daug kovoti dėl aplinkos ir būsto pritaikymo. Sunkiau rasti sutarimą, kai sprendimui reikalingos lėšos, pasitaiko atvejų, kai išsiskiria ir nuomonės, kaip spręsti. Tačiau bendravimo kultūra apskritai gerėja. R2 sako, kad savivaldybė stengiasi įsiklausyti ir su nesutarimais nesusiduriama.	R1 manymu, viena didžiausių kliūčių šiame krašte yra aplinkos pritaikymas, nors stengiamasi ieškoti sprendimų. Akcentuojama visuomenės švietimo svarba. R2 savivaldybės pastatą pritaikė neseniai, dažnai yra galimybės jungtis nuotoliniu būdu. „Bet kur paprašom, tai tikrai stengiasi palyginti padaryti viską“ (R2).
Savivaldybių administracijų	Sunkiausia rasti sutarimą tuomet, kai tai yra klausimai susiję su: finansavimu, terminais, išankstinėmis nuostatomis. Lengviausia sutarti, kai klausimai nėra susiję su infrastruktūra ar lėšomis. Arba įvairios bendros akcijos, renginiai, paprastas bendravimas.	Patalpas stengiasi pritaikyti asmenų su fizine negalia poreikiams, tačiau pripažįstama, kad išlieka tam tikrų iššūkių pritaikant senus pastatus. Žmonės su negalia visada stengiamasi priimti jiems patogiu bendravimo būdu. Taip pat minėjo visuomenės švietimo svarbą.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Sunkiausiai sprendžiamos problemos, kurios reikalauja daugiau laiko: reikia politinio sprendimo, keisti teisės aktus, pokyčiui įgyvendinti reikia daugiau finansinių išteklių arba išsiskiria nuomonės. Tuomet ieškoma kompromisų ir tariamasi dėl pereinamųjų laikotarpių.	Dalis susitikimų vyksta nuotoliniu būdu, tačiau šių institucijų ir įstaigų patalpos yra pritaikytos.

Kokiais klausimais lengviausia / sunkiausia rasti sutarimą? Sunkiau priimami sprendimai, kurie reikalauja daug lėšų, laiko, politinio sprendimo, yra susiję su infrastruktūra, išankstinėmis nuostatomis arba išsiskiria nuomonės. Vienas NVO atstovas atkreipė dėmesį, kad kartais reakcija yra greitesnė, kai problema viešinama žiniasklaidoje arba pasiekia tam tikrus politikus.

Fizinės aplinkos pritaikymas. Dalis susitikimų vyksta nuotoliniu būdu (situaciją labai pakeitė pandemija), dalis gyvai. Atsižvelgiant į negalios organizacijų atstovų nuomones, galima teigti, kad institucijų patalpos yra pritaikytos skirtingai, tačiau dalį to kompensuoja minėta galimybė susitikti nuotoliniu būdu (Teigiamą pokytį daro ir technologijos (Trevisan ir Cogburn, 2020)). Institucijos ir įstaigos savo patalpas stengiasi pritaikyti asmenų su fizine negalia poreikiams, tačiau pripažįstama, kad išlieka tam tikrų iššūkių pritaikant senus pastatus. Ne viename moksliniame darbe taip pat akcentuojama, kad nepritaikyta infrastruktūra yra kliūtis, galinti trukdyti sėkmingam bendradarbiavimui.

5.4. Informantų siūlymai

5.4.1. Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų siūlymai

Ką kitaip galėtų daryti institucijos ir įstaigos? Nacionalinių negalios organizacijų atstovų manymu, institucijos ir įstaigos turėtų būti aktyvesnės, besidominčios ir interesą matyti horizontaliai. Turima omeny, kad įprastai visais negalios klausimais bandoma nukreipti į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Norima, kad ir kitos ministerijos rodytų iniciatyvą.

„Tiek Jungtinių Tautų konvencijos asmenų su negalia, tiek visi europiniai dokumentai kalba būtent apie horizontalumo principą, kad negalios kultūros klausimus turi spręsti Kultūros ministerija, o ne Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Sporto taip pat, susisiekimo taip pat, krašto apsaugos – net yra Šaulių sąjungoje vežimėliu judantys asmenys. Tai ir yra horizontalus principas, kad tame lauke ta ministerija ir turi girdėti, rodyti iniciatyvą (N1)“.

Kitas informantų išskiriamas aspektas – mažiau paternalizmo, daugiau bendradarbiavimo. Domėtis, siekti, kad ta žmonių grupė, kuriai aktualus pokytis, galėtų įsitraukti ir išsakyti savo poziciją. „Nieko apie neįgaliuosius be neįgaliųjų“ (N3).

Ką kitaip galėtų daryti asmenų su negalia organizacijos? Nacionaliniu lygmeniu veikiančių organizacijų atstovai išskiria, kad pačios negalios organizacijos turėtų fokusuotis į: aktyvumą, iniciatyvas, smalsumą, kvalifikaciją ir kompetencijos kėlimą.

„Jeigu kalbam apie kažkokį įtakos darymą, siūlymų teikimą, dalyvavimą, aktyvų dalyvavimą, reikia būti pakankamai smalsiu ir pačiam domėtis tais klausimais, gilintis į tuos klausimus. Niekas negimė žinodamas, tuo labiau ir tose institucijose niekas negimė žinodamas. Ir tai nebūtinai yra iš kažkokios piktos valios, bet paprasčiausiai nežino ir net negali įsivaizduoti tų poreikių“ (N1).

Taip pat svarbų vaidmenį gali atlikti ryšiai ir vienijimasis.

„Jeigu jisai moka tuos ryšius megzti, moka prieiti, tai jisai gali galbūt daugiau pasiekti ir savo organizacijoje. Ir vėlgi vienyti. Sakyčiau, kad savivaldybėse irgi gal šiek tiek trūksta to vienijimosi. Daugiau organizacijos žiūri viena į kitą kaip į konkurentą, kad gaunant lėšų jie gavo daugiau, nes juos ten labiau myli“ (N3).

Jaunų žmonių suinteresuotumas jungtis į bendruomenes, organizacijas. Informantas pastebi, kad jaunesni, aktyvesni, kvalifikaciją arba žingeidumą turintys žmonės nėra suinteresuoti jungtis ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime, nes jau įtraukties, integracijos klausimais pasiektas tam tikras lygis. „Tai turbūt per tam tikrą laiką tų organizacijų gali ir neprireikti. Tik tai yra rizika, kad tie pasiekimai pradeda degraduoti po truputį, nepalaikoma, institucijos nėra spaudžiamos, nežino ir tai gali vėl grįžti į tą blogesnę padėtį negu yra dabar“ (N1).

5.4.2. Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovų siūlymai

Ką kitaip galėtų daryti institucijos ir įstaigos? Tikimasi palankesnio požiūrio iš mero, savivaldybės tarybos, administracijos. „Norisi globos tokios, švelnios globos (R1)“ Viliamasi, kad nereikės nieko įrodinėti ir bus galimybė tiesiog diskutuoti apie problemas ir jų sprendimo būdus.

R2 svarsto, kad savivaldybių administracijos galbūt galėtų padėti informuojant apie asmenis, kuriems reikia organizacijos teikiamos pagalbos. Manoma, kad gali būti žmonių, kurių negalios organizacijos nepasiekia, o pats asmuo to gali niekada neprašyti.

„Kad mes žinotume, kad tam žmogui galbūt reikia pagalbos, tai mes galėtume patys bandyt kreiptis pas jį. Nors dabar yra tas vieno langelio principas, bet taip pat mačiau, kad reikia pačio žmogaus sutikimo, kad jis pats norėtų. Bet su neįgaliaisiais... Jie patys dėl psichologinių problemų net niekada gali ir neprašyti. (...) Galbūt savivaldybė daug daugiau žino, negu mes tuo atžvilgiu“ (R2).

Ką kitaip galėtų daryti asmenų su negalia organizacijos. Pabrėžiama, kad negalios organizacijos galėtų pačios aktyviau inicijuoti diskusijas apie problemas, su kuriomis susiduria asmenys su negalia.

5.4.3. Savivaldybių administracijų atstovų siūlymai

Ką kitaip galėtų daryti negalios organizacijos? Tikimasi, kad asmenų su negalia organizacijų atstovai atsakys į visus laiškus, laikysis nustatytų terminų, taip pat planuos iš anksto. „Savivaldybė veikia planavimo būdu, tai jie irgi turėtų, manau, irgi planuoti, kad sakykim, norėtumėm, kad dvidešimt šeštaisiais metais tas ir tas. O dažniausiai būna čia ir dabar“ (S1).

Minima ir tai, kad kiekvienas neretai žiūri iš savo pozicijos ir „manipuliuojama negalia“. Vyrauja požiūris, kad asmenims su negalia turėtų būti teikiamas prioritetas. Negalios organizacijos turi teisę teikti siūlymus, tačiau administracija turi atsižvelgti ir į kitas visuomenės grupes. Taip pat siūloma problemas ir galimus sprendimo būdus aptarti tarp skirtingų organizacijų ir pasiruošti reikiamą informaciją.

„Visi susivienykit ir sakykit, ko reikia visiems asmenims su negalia, ne tik jūsų organizacijai. Elementaraus susikalbėjimo. Ne, kad viena bobutė sakė, kad jai reikia panduso, bet tada atlikę namų darbus ir išsiaiškinkim, kiek reikia, ko reikia, kaip reikia, o ne kad vieną kartą susidūriau su problema“ (S1).

Rekomenduojama dažniau informuoti savivaldybės administraciją apie tai, kaip sekasi, kokie poreikiai.

„Aš sakyčiau, kad jie galbūt patys labiau apie save turėtų pranešti, ištransliuoti tas visas bėdas savo, tas visas problemas. Nes sakau yra va, pavyzdžiui, kad ir į tą pačią asmens su negalia gerovės tarybą kažkada tai irgi kvietėmės, kalbėjom, tai kaip ir jokių skundų nusiskundimų jie nepareiškė“ (S2).

Ką kitaip galėtų daryti savivaldybės? Jautriau reaguoti į problemas, į kurias atkreipiamas dėmesys, ir jų nepraleisti pro šalį. „Elementarus dalykas – šiukšlinės nėra, suoliuko nėra. Ta prasme, kad priimti, kad kiekviena išsakyta nuomonė, jinau yra ne veltui išsakyta, kad tai yra, sakykim, maža problema“ (S1). Paminėta ir žmogiška kantrybė: daugiau kartų priminti, paaiškinti.

Apskritai informantai savo savivaldybės administracijos darbą vertina gerai.

5.4.4. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovų siūlymai

Ką kitaip galėtų daryti asmenų su negalia organizacijos? Teigiama, kad negalios organizacijos turėtų būti aktyvios komunikuojant apie savo poreikius ir kartais labiau įsigilinti į temą, nes klausimai yra keliami neturint pakankamai duomenų ar faktų.

„Kažkas pasakė ir tada ta problema yra iškeliamą. Kartais sunku suprasti, nes iš mūsų duomenų lyg ir atrodo, kaip ir viskas gerai. Gal atrodo, kad per mažai žino, kas vyksta tam tikrose srityse ir kartais klausia dar kartą, ir dar kartą to paties ir dar kartą to paties, ir dar kartą po to paties, nors jau viskas padaryta buvo. Tai tokio žinojimo daugiau, įsigilinimo. Ar tikrai viskas padaryta ir tada jau kelti“ (V1).

Dalis pastabų neturi.

Ką kitaip galėtų daryti institucijos ir įstaigos? Sprendimų priėmimas neretai užtrunka dėl to, kad turi įsitraukti daug žmonių ir institucijų. Matomas poreikis spartesniems procesams. Tačiau apskritai visų šių institucijų ir įstaigų atstovai mano, kad bendradarbiavimo lygis yra pakankamai aukštas.

Lentelė 8. Informantų siūlymai (1): požiūrių palyginimas

Atstovai	Ką kitaip galėtų daryti institucijos ir įstaigos?
Nacionalinių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Institucijos ir įstaigos turėtų būti aktyvesnės, besidominčios ir matyti asmenų su negalia interesą horizontaliai. Turima omeny, kad įprastai visais negalios klausimais bandoma nukreipti į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Norima, kad ir kitos ministerijos rodytų iniciatyvą. Kitas informantų išskiriamas aspektas – mažiau paternalizmo, daugiau bendradarbiavimo. „Nieko apie neįgaliuosius be neįgaliųjų“ (N3).
Regioninių fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Tikimasi palankesnio požiūrio iš mero, savivaldybės tarybos, administracijos. Viliamasi, kad nereikės nieko įrodinėti ir bus galimybė tiesiog diskutuoti apie problemas ir jų sprendimo būdus. Svarstoma, ar savivaldybių administracijos galėtų padėti informuojant apie asmenis, kuriems galbūt reikia organizacijos teikiamos pagalbos.
Savivaldybių administracijų	Jautriau reaguoti į problemas, į kurias atkreipiamas dėmesys, ir jų nepraleisti pro šalį. Apskritai informantai savo savivaldybės administracijos darbą vertina gerai.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Sprendimų priėmimas neretai užtrunka dėl to, kad turi įsitraukti daug žmonių ir institucijų. Matomas poreikis spartesniems procesams. Tačiau apskritai visų šių institucijų ir įstaigų atstovai mano, kad bendradarbiavimo lygis yra pakankamai aukštas.

Ką kitaip galėtų daryti institucijos ir įstaigos? Asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų atstovų nuomone, institucijos ir įstaigos turėtų būti aktyvesnės, smalsesnės, teikti informaciją, mažiau paternalistinio požiūrio, norėti bendradarbiauti ir matyti interesą asmenų su negalia horizontaliai. Turima omeny, kad įprastai visais negalios klausimais bandoma nukreipti į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Dalis savivaldybių administracijų atstovų sau daug pastabų neturi. Išskirta – jautriau reaguoti į problemas, į kurias atkreipiamas dėmesys, ir jų nepraleisti pro šalį. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovai taip pat neturi daug pastabų, tačiau pastebima, kad sprendimų priėmimas neretai užtrunka dėl to, kad turi įsitraukti daug žmonių ir institucijų. Matomas poreikis spartesniems procesams.

Panašias rekomendacijas galima matyti ir literatūros analizės dalyje. Tiesa, siūlymo interesą matyti horizontaliai kitur literatūroje aptikti neteko.

Lentelė 9. Informantų siūlymai (2): požiūrių palyginimas

Atstovai	Ką kitaip galėtų daryti negalios organizacijos?
Nacionalinių fizinę negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Pačios negalios organizacijos turėtų fokusuotis į: aktyvumą, iniciatyvas, smalsumą, kvalifikacijos ir kompetencijų kėlimą. Taip pat svarbų vaidmenį gali atlikti ryšiai ir vienijimasis.
Regioninių fizinę negalia turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų	Pabrėžiama, kad negalios organizacijos galėtų pačios aktyviau inicijuoti diskusijas apie problemas, su kuriomis susiduria asmenys su negalia.
Savivaldybių administracijų	Tikimasi, kad asmenų su negalia organizacijų atstovai atsakys į visus laiškus, laikysis nustatytų terminų, taip pat veiklą planuos iš anksto. Minima ir tai, kad kiekvienas neretai žiūri iš savo pozicijos ir tam tikrais atvejais „manipuliuojama negalia“. Vyrauja požiūris, kad asmenims su negalia turėtų būti teikiamas prioritetas. Negalios organizacijos turi teisę teikti siūlymus, tačiau administracija turi atsižvelgti ir į kitas visuomenės grupes. Taip pat siūloma problemas ir galimus sprendimo būdus aptarti tarp skirtingų organizacijų ir pasiruošti reikiamą informaciją. Rekomenduojama dažniau informuoti savivaldybės administraciją apie tai, kaip sekasi, kokie poreikiai.
Valstybės institucijų ir įstaigų	Negalios organizacijos turėtų būti aktyvios komunikuojant apie savo poreikius ir kartais labiau įsigilinti į temą. Pasitaiko atvejų, kai klausimai yra keliami neturint pakankamai duomenų ar faktų. Dalis pastabų neturi.

Ką kitaip galėtų daryti negalios organizacijos? Pačių negalios NVO atstovai teigia, kad reikėtų fokusuotis į: aktyvumą, iniciatyvas, smalsumą, kvalifikacijos ir kompetencijų kėlimą. Taip pat svarbų vaidmenį gali atlikti ryšiai ir vienijimasis. Į organizacijas skatinti jungtis jaunimą. Tai, kad jaunesnioji karta nėra tiek suinteresuota dalyvauti negalios organizacijų veikloje, matoma ir tarp informantų teiginių, ir literatūroje (Bahner, 2022). Tuo metu valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovai siūlo aktyviai komunikuoti apie savo poreikius, įsigilinti į temas, kurias bando iškelti, laikytis nustatytų terminų, planuoti veiklą iš anksto. Nepamiršti, kad institucijos ir įstaigos neretai turi atsižvelgti ir į kitų visuomenės grupių poreikius.

5.5. Tyrimo apribojimai ir rekomendacijos tolesniems tyrimams

Šiame darbe siekta išanalizuoti skirtingų pusių požiūrius į bendradarbiavimą, tačiau kiekvienos pusės požiūriui atskleisti rekomenduočiau ateityje pasikalbinti daugiau žmonių tiek iš negalios organizacijų, tiek iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų. Tyrimų, atskleidžiančių negalios organizacijų atstovų poziciją yra kur kas daugiau, todėl siūloma fokusuotis būtent į institucijas ir įstaigas. Pavyzdžiui, pakalbinti daugiau savivaldybių administracijų, ministerijų atstovų, į tyrimą įtraukti ir politikus. Kalbant apie negalios formas, šiame darbe daugiausia fokusuojamasi į fizinę negalią, nors dalis organizacijų, kurių atstovus kalbinau, atstovauja ir kitas negalias turintiems asmenims, todėl būtų galima atlikti panašų tyrimą su, pavyzdžiui, sensorinę, protinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų atstovais. Dėl skirtingai pasireiškiančių negalios formų, skirtingų iššūkių ir aptariamų temų, jų patirtys bendradarbiaujant su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis gali skirtis.

Atlikus literatūros analizę pastebėta, kad tyrimams šia tema pasirenkama daryti interviu (kaip ir šiame darbe) arba focus grupes, o teisės aktus, jeigu jais remiamasi, trumpai apžvelgti literatūros analizėje. Kadangi darbuose dažnai akcentuojamas bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas ir kaip tai pasireiškia praktikoje, būtų naudinga atlikti gilesnę teisės aktų analizę.

IŠVADOS

1. Pagrindinės asmenų su negalia organizacijų bendradarbiavimo formos su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis yra dalyvavimas darbo grupėse, komisijose, tarybose, konsultavimas, finansinis ryšys, kalbant apie savivaldos lygmenį, akcentuojamas socialinių paslaugų teikimas. Kiek rečiau organizuojami bendri renginiai ir kitos iniciatyvos. Tai atitinka senesnių tyrimų išvadas. Finansavimo tvarka tiek kalbant apie lėšas, skiriamas savivaldybių, tiek valstybės, informantams yra aiški, tačiau yra tobulintinų aspektų. Be to, sklandesnį bendradarbiavimą padeda užtikrinti ir išplėtotas negalios organizacijų tinklas.
2. Remiantis Lietuvos negalios organizacijų forumo 2024 m. parengta šešėline ataskaita apie JT žmonių su negalia teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje, 2023 m. įtvirtintas naujas negalios NVO teikiamų paslaugų modelis neigiamai atsiliepė regioninio lygmens advokacinėms veikloms ir organizacijos fokusuojasi į socialinių paslaugų teikimą. Tačiau, atsižvelgus į empirinio tyrimo duomenis, taip vienareikšmiškai teigti negalima. Dalis informantų mano, kad tai – teigiamas pokytis.
3. Negalios organizacijų atstovų nuomone, savivaldybės socialinių paslaugų teikimą NVO perduoti yra linkusios skirtingai. Savivaldybių administracijų atstovų manymu, jie linkę perduoti, nes tai sumažina administracinę naštą.
4. Daugelio informantų nuomone, asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis yra aiškiai reglamentuotas. Literatūroje taip pat galima rasti informacijos, kad teisinis pagrindas yra, tačiau praktikoje jo neužtenka. Negalios NVO atstovų į(si)traukimas yra iš dalies nulemiamas teisinio įpareigojimo, tačiau nemažą vaidmenį taip pat atlieka organizacijos / institucijos / įstaigos iniciatyvumas, geranoriškumas. Taip pat priklauso ir nuo NVO gyvavimo laikotarpio, nusimanymo aptariamose temose. Institucijų ir įstaigų atstovai negalios organizacijų atstovus laiko lygiaverčiais partneriais, tačiau dauguma NVO atstovų dar taip nesijaučia. Tiesa, santykis gerėja.
5. Sunkiau priimami sprendimai, kurie reikalauja daug lėšų, laiko, politinio sprendimo, yra susiję su infrastruktūros (ne)pritaikymu, išankstinėmis nuostatomis arba išsiskiria nuomonės.

Institucijų ir įstaigų patalpos asmenims su fizine negalia yra pritaikytos skirtingai, tačiau dalį to kompensuoja galimybė susitikti nuotoliniu būdu. Stengiamasi, kad situacija gerėtų, tačiau išlieka tam tikrų iššūkių tą bandant padaryti senuose pastatuose.

6. Asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų atstovų nuomone, institucijos ir įstaigos turėtų būti aktyvesnės, besidominčios, teikti informaciją, norėti bendradarbiauti ir matyti interesą asmenų su negalia horizontaliai. Turima omeny, kad įprastai visais negalios klausimais bandoma nukreipti į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Savivaldybių administracijų atstovai sau daug pastabų neturi. Išskirta – jautriau reaguoti į problemas, į kurias atkreipiamas dėmesys, ir jų nepraleisti pro šalį. Valstybės institucijų ir įstaigų atstovai taip pat neturi daug pastabų sau ir kolegoms, tačiau pastebima, kad sprendimų priėmimas neretai užtrunka dėl to, kad turi įsitraukti daug žmonių ir institucijų. Matomas poreikis spartesniems procesams. Tai atitinka literatūros analizėje aptartų autorių rekomendacijas.
7. Negalios NVO atstovai teigia, kad NVO reikėtų fokusuotis į: aktyvumą, iniciatyvas, smalsumą, kvalifikacijos ir kompetencijų kėlimą. Taip pat svarbų vaidmenį gali atlikti ryšiai ir vienijimasis. Tai atitinka kitų autorių rekomendacijas. Tuo metu valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovai siūlo aktyviai komunikuoti apie savo poreikius, įsigilinti į temas, kurias bando iškelti, laikytis nustatytų terminų, planuoti veiklą iš anksto. Nepamiršti, kad institucijos ir įstaigos neretai turi atsižvelgti ir į kitų visuomenės grupių poreikius.

REKOMENDACIJOS

- **Asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų atstovams.** Veikti aktyviai, domėtis asmenų su negalia padėtimi, daugiau apie ją komunikuoti institucijų ir įstaigų darbuotojams, kelti kvalifikaciją, megzti ryšius ir vienyti. Nepamiršti susiderinti interesus su kitomis negalios organizacijomis. Taip pat, bendradarbiaujant su institucijomis ir įstaigomis, laikytis nustatytų terminų, gilintis į temas, kurias norisi aptarti, pavyzdžiui, taryboje, planuoti veiklą iš anksto ir, jei įmanoma, apie planus, liečiančius institucijas ir įstaigas, kuo anksčiau informuoti jų darbuotojus. Nors priežastys, kodėl negalios NVO kartais mažiau girdimos, yra skirtingos, tam tikrais atvejais siūloma turėti kiek daugiau supratingumo, nes institucijoms tenka atsižvelgti ir kitų visuomenės grupių poreikius.
- **Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovams.** Taip pat veikti aktyviai, būti smalsiems, turėti mažiau paternalistinio požiūrio ir daugiau nuoširdaus noro bendradarbiauti, teikti informaciją bei matyti interesą asmenų su negalia horizontaliai. Turima omeny, kad įprastai visais negalios klausimais bandoma nukreipti į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, nors tam tikrų problemų sprendimo galėtų būti ir kitos sritys, dėl kurios kreipiamasi, atstovaujanti institucija (pvz., kas liečia asmenis su negalia ir kultūrą – Kultūros ministerija ir t. t.). Taip pat siūloma peržvelgti tam tikrus procesus ir galimybes paspartinti procesą.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. Ansell, C. et al. (2020) Understanding inclusion in collaborative governance: a mixed methods approach, *Policy and Society*, 39(4), pp. 570–591. doi: 10.1080/14494035.2020.1785726.
2. Bahner, J. (2022). Nothing About Us Without ... Who? Disability Rights Organisations, Representation and Collaborative Governance. *The International Journal of Disability and Social Justice*, 2(2), pp. 40–64. <https://www.jstor.org/stable/48694938>.
3. Banks, L.M., Eide, A.H., Hunt, X., Abu Alghaib, O. ir Shakespeare, T. (2024) How representative are organisations of persons with disabilities? Data from nine population-based surveys in low- and middle-income countries. *Disability & Society*, 39(10), pp. 2511–2527. doi: 10.1080/09687599.2023.2215397.
4. Bauer, M. (2020). NGO Lobbying on Trade and Investment: Accountability and Transparency at the EU Level. Martens centre for European Studies. *European View* 19(1), pp. 115. <https://doi.org/10.1177/1781685820920097>.
5. Beneševičiūtė, I. (2014). Neįgaliųjų socialinis dalyvavimas neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų veiklose. *Pedagogika*, 115(3), pp. 147–162. doi: 10.15823/p.2014.033.
6. Beneševičiūtė, I. (2015). Atstovavimo neįgaliųjų interesams per nevyriausybinių organizacijų veiklas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 16(2), pp. 59–81. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.16.2.4>.
7. Beneševičiūtė, I. (2021). THE EXPERIENCE OF NGOS THAT REPRESENT THE INTERESTS OF THE DISABLED IN COOPERATING WITH LOCAL GOVERNMENT INSTITUTIONS. *Public Policy And Administration*, 20(4). doi: <https://doi.org/10.13165/VPA-21-20-4-09>.
8. Beneševičiūtė, I. (2024). Nuo išlikimo link organizacinio tvarumo: nevyriausybinių organizacijų ir fizinę negalią turinčiųjų socialinė jungtis Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/entities/etd/e4641001-b99b-4074-9d26-11bda5ed1a27>.

9. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydzūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda. Socialinių mokslų kolegija. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/323643655_Kokybiniu_tyrimu_metodologija.
10. Chimiak, G. (2016). The Growth of Non-Governmental Development Organisations in Poland and Their Cooperation with Polish Aid. Prieiga per internetą: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/edition/141397/content>.
11. Cote, A. (2020). The Unsteady Path: Towards Meaningful Participation of Organisations of Persons with Disabilities in the Implementation of the CRPD and SDGs. A Pilot study by Bridging the Gap. Prieiga per internetą: <https://www.iddeconsortium.net/wp-content/uploads/2021/07/BtG-II-Cote-2020-Study-on-the-participation-of-the-Organisations-of-Persons-with-Disabilities-in-the-monitoring-and-implementation.pdf>.
12. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, document 12016P/TXT (2016). ELI: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj.
13. Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planas, Document 52021DC0102 (2021). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52021DC0102>.
14. Fung, A. (2003). Associations and Democracy: Between Theories, Hopes, and Realities. *Annual Review of Sociology*, 29, pp. 515–539. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/30036978>.
15. Fung, A. (2015). Putting the Public Back into Governance: The Challenges of Citizen Participation and its Future. *Public Administration Review*, 75(4), pp. 513–522. doi: <https://doi.org/10.1111/puar.12361>.
16. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Registrų centras. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/6bc9b0c7-425b-4420-a2cd-e6ec2d12736a/content>.
17. Grills, N.J., Hoq, M., Wong, C.P. et al. (2020). Disabled People's Organisations increase access to services and improve well-being: evidence from a cluster randomized

- trial in North India. *BMC Public Health*, 20(145). doi: <https://doi.org/10.1186/s12889-020-8192-0>.
18. Hushie, M. (2016). Public-non-governmental organisation partnerships for health: an exploratory study with case studies from recent Ghanaian experience. *BMC Public Health* 16(963). <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3636-2>.
 19. Įsakymas dėl asmenų su negalia teisėms ir interesams atstovaujančių asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo 2025 metais atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo, 2024 m. rugsėjo 10 d., Nr. V-187 (2024). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c43e93306f6511efa9a4c2046a78b308>.
 20. Yagub, IA. A. (2014). Collaboration between Government and Non-Governmental Organizations (NGOs) in Delivering Curative Health Services in North Darfur State, Sudan- a National Report. *Iran J Public Health*. 43(5), pp. 561-71. PMID: 26056656; PMCID: PMC4449404.
 21. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai 2016 m. gegužės 11 d. (2016). Prieiga per internetą: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fLTU%2fCO%2f1&Lang=en.
 22. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai. 2006 m. gruodžio 13 d, Nr. 106T001KONVRG061213. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>.
 23. Kvieskienė, G. ir Kvieska, V. Socialinės partnerystės įtaka inovacijoms (2012). Monografija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/94939>.
 24. Lietuvos asmenų su negalia draugija (2025). Lietuvos asmenų su negalia draugijos įstatai. Prieiga per internetą: <https://draugija.lt/wp-content/uploads/2025/08/Naujieji-istatai.pdf>.
 25. Lietuvos asmenų su negalia draugija (2025). Nariai. Prieiga per internetą: <https://draugija.lt/apie/nariai/>.
 26. Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija (2022). Įstatai. Prieiga per internetą: <https://www.lnsf.lt/istatai/>.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (n. d.) Valstybė ir jos institucijos. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/2010-2013.-iv-skyrius.pdf>.
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (n.d). Ministerijos ir įstaigos. Prieiga per internetą: <https://lrv.lt/lt/ministerijos-ir-istaigos/>.
29. Lietuvos sporto universitetas (2023). SENDItach platform. Prieiga per internetą: https://www.lsu.lt/mokomoji-medziaga/?cur_lang=lt&dis=physical-disability&learning-cat=&learning-type=&learning-lang=&post_id=111466.
30. Lietuvos negalios organizacijų forumas (n. d.). Apie mus. Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/apie/>.
31. Lietuvos negalios organizacijų forumas (n. d.). LNF steigėjai ir nariai. Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/lnf-steigejai-ir-nariai/>.
32. Lietuvos negalios organizacijų forumas (2019). Įstatai. Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2019/05/LNF-nauji-istatai-2019.pdf>.
33. Lietuvos negalios organizacijų forumas (2024). Šešėlinė ataskaita apie žmonių su negalia teisių įgyvendinimą Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2024/02/seseline-ataskaita-apie-zmoniu-su-negalia-teisiu-igyvendinima-Lietuvoje.pdf>.
34. LPA (2024). Lietuvos paraplegikų asociacijos įstatai. Prieiga per internetą: <https://lpa.lt/lietuvos-paraplegiku-asociacijos-istatai/#01>.
35. LŽNS (2019). Lietuvos žmonių su negalia sąjungos įstatai. Prieiga per internetą: <https://www.negalia.lt/wp-content/uploads/2012/08/LZNS-istatai-1.pdf>.
36. Lietuvos žmonių su negalia sąjunga (2025). Asociacijos struktūra. Prieiga per internetą: <https://www.negalia.lt/apie-lzns-sajunga/lzns-asociacijos-nariai/>.
37. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, (2025). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D0CD0966D67F/QgPDbTrFap>.
38. Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1991 m. lapkričio 28 d. Nr. I-2044 (2024). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/KWlXhPfipY>.

39. Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymas, 2013 m. gruodžio 19 d., Nr. XII-717 (2025). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463439/asr>.
40. Marcinkutė, L. (2011). Valstybinio ir nevyriausybinių sektorių (ne)bendradarbiavimas ginant žmogaus teises Lietuvoje. *Politikos mokslų almanachas* 10, pp. 31–53. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/667e47e6-b243-4bbf-add6-e64b3dcb4c4b>.
41. McMullin C. (2023). Transcription and Qualitative Methods: Implications for Third Sector Research. *Voluntas*. 34(1). pp 140-153. doi: 10.1007/s11266-021-00400-3.
42. McVeigh, J., MacLachlan, M., Ferri, D. ir Mannan, H. (2021). Strengthening the Participation of Organisations of Persons with Disabilities in the Decision-Making of National Government and the United Nations: Further Analyses of the International Disability Alliance Global Survey. *Disabilities*, 1(3), pp. 202–217. doi: <https://doi.org/10.3390/disabilities1030016>.
43. Neįgaliųjų teisių strategija (2021). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/strategy-for-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.
44. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras (2022). Rekomendacijos dėl valstybinių institucijų, savivaldybių ir piliečių bei pilietinės visuomenės organizacijų bendradarbiavimo. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Demokratijos_forumas_rekomendacijos_2022.pdf.
45. Noreikienė, I. ir Žilinskas, G. (2017). Neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas viešojo valdymo procese: Klaipėdos miesto savivaldybės atvejis. *Viešojo politika ir administravimas* 16(1). doi: <https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.16.1.18017>.
46. Nuth, M. (2018) How context influences the ideologies and strategies of disabled people's organisations: a case study from Cambodia, *Disability & Society*, 33(7), pp. 1046–1060. doi: 10.1080/09687599.2018.1464433.
47. Radzevičienė, L., Juodraitis, A. ir Beneševičiūtė, I. (2013). Neįgalių asmenų įtraukimas į problemų sprendimo procesą NVO veiklose. *Specialusis ugdymas*. 2(29), pp. 47–54. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6096549/>.

48. Rajabi, M., Ebrahimi, P., Aryankhesal, A. (2021). Collaboration between the government and nongovernmental organizations in providing health-care services: A systematic review of challenges. *Journal of Education and Health Promotion* 10(1), pp. 242, doi: 10.4103/jehp.jehp_1312_20.
49. SADM (2025). Statistika apie negalią. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2/>.
50. SBH (2024). Spina bifida ir hidrocefalija asociacija. <https://www.sbh.lt/spina-bifida-ir-hidrocefalija-asocijacija/>.
51. Scott, K., et al. (2017). Government helper and citizen advocate? A case study of the multiple roles and pressures facing a nongovernmental organization contracted by government to strengthen community health in northern India. *The International Journal of Health Planning and Management*, 33(2), pp. 391–404. doi:https://doi.org/10.1002/hpm.2473.
52. Srivastava, A. et al. (2016) Linkages between public and non-government sectors in healthcare: A case study from Uttar Pradesh, India, *Global Public Health*, 11(10), pp. 1216–1230. doi: 10.1080/17441692.2016.1144777.
53. (STASIS, n. d.). Apie projektą. Prieiga per internetą: <https://www.stasis.lt/lt/apie-projekta>.
54. Trevisan, F., Cogburn, DL. (2020). Technology and accessibility in global governance and human rights: the experience of disability rights advocates. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 18(3), pp. 377–391, doi: <https://doi.org/10.1108/JICES-02-2020-0016>.
55. United Nations (n. d.). The 17 goals. Prieiga per internetą: <https://sdgs.un.org/goals>.
56. United Nations (2024). Disability and Development Report 2024. Prieiga per internetą: <https://social.desa.un.org/publications/un-flagship-report-on-disability-and-development-2024>.
57. United Nations (2006). Convention on the rights of persons with disabilities, 2006 m. gruodžio 12 d. Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>.

58. Vorevičienė, J. (2016). Trečiasis sektorius ir socialinė gerovė: nevyriausybinių organizacijų vaidmuo gerovės valstybėje. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*. 7(2). <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8777.7.2.3>.
59. World Health Organization (2010). Community-Based Rehabilitation: CBR guidelines. Prieiga per internetą: <https://pesquisa.bvsalud.org/portal/resource/pt/biblio-1283862?lang=en>.
60. World Health Organization (2022). Global Report on Health Equity for Persons with Disabilities. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600>.
61. Zajda, K.K., Pasikowski, S. (2020). Traits of Leaders of Rural Non-governmental Organisations as Predictors of Collaboration Between NGOs and Rural Gmina Offices: Voices from Central Poland. *Voluntas* 31, pp. 345–358. <https://doi.org/10.1007/s11266-018-9999-5>.
62. 2021-2030 metų nacionalinis pažangos planas (2020). Prieiga per internetą: <https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/NPP%20planas.pdf>.

Priedai

Priedas 1. Informacija apie mokslinį tyrimą

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Sociologijos ir socialinio darbo institutas

INFORMACIJA APIE MOKSLINĮ TYRIMĄ IR INFORMUOTO SUTIKIMO FORMA

***Tyrimas: Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų
bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis***

Šis tyrimas atliekamas, siekiant ištirti asmenims su fizine negalia atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis.

Esate pakviestas dalyvauti tyrime, nes esate **X darbuotojas**.

Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas. Už dalyvavimą tyrime nėra mokama. Dėkojame, kad skiriate savo laiką. Planuojama interviu trukmė – iki valandos.

Jei kuris nors klausimas pasirodys netinkamas ar tiesiog nenorėsite į jį atsakyti, galima bus pereiti prie kitų klausimų. Jei nuspręsite pasitraukti iš tyrimo interviu metu ar jam pasibaigus, Jūsų pateikta informacija bus sunaikinta.

Interviu yra įrašomas, bet perklausos bus prieinamos tik tyrimo vykdytojais. Tyrimą vykdo Vilniaus universiteto – magistrantūros studentė Ieva Radzevičiūtė. Baigiamojo darbo vadovė

doc. dr. Rūta Brazienė. Jei kils papildomų klausimų galite užduoti juos susitikimo metu ar apačioje nurodytais kontaktais.

Parengus tyrimo išrašą jis bus nuasmenintas ir saugomas atskirai nuo sutikimo formų tyrėjos kompiuteryje, apsaugotame slaptažodžiu. Sutikimas bus saugomas ne ilgiau kaip metai po baigiamojo darbo gynimo.

Apibendrinti tyrimo rezultatai bus paskelbti baigiamajame darbe. Jūsų vardas ir kitos Jūsų tapatybę galinčios atskleisti detalės bus pakeistos. Jei magistro pagrindu bus rengiama publikacija ar pranešimas, naudojamos citatos iš interviu bus nuasmenintos, kad nebūtų galima Jūsų identifikuoti. Norėtume gauti Jūsų sutikimą naudoti organizacijos pavadinimą baigiamajame darbe.

Norėtume gauti Jūsų sutikimą būsimuose tyimuose naudoti nuasmenintus duomenis. Visa asmeninė informacija, iš kurios būtų galima Jus identifikuoti, bus pašalinta arba pakeista.

Atsakingiems Vilniaus universiteto nariams gali būti suteikta prieiga prie duomenų, skirtų tyrimams stebėti ir / arba auditui atlikti ir Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos ir / ar procedūrų pažeidimą.

Duomenų apsauga:

Vilniaus universitetas yra duomenų valdytojas, todėl tyrimui pateikti Jūsų asmeniniai duomenys bus valdomi institucijoje aukščiau nurodytu būdu tik aukščiau nurodyto mokslinio darbo tikslais.

Skundas dėl asmens duomenų tvarkymo gali būti teikiamas Vilniaus universiteto asmens duomenų pareigūnui Viktorui Bulavui viktoras.bulavas@itpc.vu.lt, Universiteto g. 3, Vilnius.

Jei norite iš anksto aptarti tyrimą (arba jei turėsite klausimų po tyrimo), susisiekite su pagrindine tyrėja:

Ieva Radzevičiūtė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Sociologijos ir socialinio darbo institutas,
Socialinės politikos katedra

Tyrėjos el. paštas: ieva.radzeviciute@fsf.stud.vu.lt

Darbo vadovė:

Doc. Dr. Rūta Brazienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Sociologijos ir socialinio darbo institutas,
Socialinės politikos katedra

el. paštas: ruta.braziene@fsf.vu.lt

Jei norėsite gauti tyrimo rezultatus įrašykite savo kontaktinius duomenis (pvz. el. pašta):

Priedas 2. Informuoto asmens sutikimo forma

INFORMUOTO ASMENS SUTIKIMO FORMA

Tyrimas: Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis

		Jei sutinkate, pažymėkite varnelę	Jei nesutinkate, pažymėkite varnelę
1.	Aš patvirtinu, kad susipažinau su informacija apie baigiamąjį darbą „Fizinę negalią turintiems asmenims atstovaujančių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis“.	☐	☐
2.	Aš esu informuotas, kad mano dalyvavimas yra savanoriškas ir kad aš galiu iš tyrimo pasitraukti bet kuriuo metu, nenurodydamas priežasties, nepatirdamas jokių neigiamų padarinių ar negaudamas baudų.	☐	☐
3.	Aš esu informuotas, kas turės prieigą prie mano pateiktų asmens duomenų, kaip duomenys bus saugomi ir kas bus su duomenimis pasibaigus projektui.	☐	☐

4.	Aš esu informuotas, kad tyrimo rezultatai bus paskelbti viešai baigiamajame magistro darbe, jo pagrindu galimai parengtose mokslinėse publikacijose ir pranešimuose.	☐	☐
5.	Aš sutinku, kad būtų daromas įrašas.	☐	☐
6.	Aš sutinku, kad mano pasisakymai būtų cituojami tik nenurodant mano asmens duomenų.	☐	☐
7.	Aš sutinku, kad būtų įvardintas organizacijos pavadinimas baigiamajame darbe, mokslinėse publikacijose ir konferencijų pranešimuose.	☐	☐

Priedas 3. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų apibrėžimai

Valstybės institucijos. Remiantis Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 dienos nutarimu, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatuota, kad „valstybės (valstybinės) institucijos“ sąvoka yra bendrinė. Ji apima įvairias valstybės institucijas, per kurias valstybė vykdo savo funkcijas. Vienos jų yra *expressis verbis* išvardytos Konstitucijos, o kitos turi būti nustatytos įstatymu pagal Konstituciją.

„Konstitucijoje yra *expressis verbis* išvardytos įvairios valstybės institucijos: Seimas; Respublikos Prezidentas; Vyriausybė; Konstitucinis Teismas; Aukščiausiasis Teismas, Apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai; Seimo kontrolieriai; Valstybės kontrolė; Lietuvos bankas; Valstybės gynimo taryba; kariuomenės vadas; Generalinė prokuratūra; Vyriausioji rinkimų komisija.

Kai kurios valstybės institucijos Konstitucijoje yra įtvirtintos nenurodant tikslių jų pavadinimų: ministerijos; saugumo tarnyba; speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija,

patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų; teritorinės prokuratūros; Vyriausybės atstovai, prižiūrintys, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, ar vykdo Vyriausybės sprendimus.

Konstitucijoje yra numatytos ir tokios valstybės institucijos, kurios gali būti steigiamos Seimo priimamais įstatymais: kontrolės institucijos; Vyriausybės įstaigos; specializuoti teismai administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas)“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, n. d.).

Valstybės įstaigos. Šiame darbe bus kalbama ir apie Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaidmenį. Remiantis LR Vyriausybės interneto puslapyje pateiktu Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos valdymo srities įstaigų sąrašu, ši agentūra yra viena jų (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, n.d.).

Savivaldybių institucijos ir įstaigos. Remiantis Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu, savivaldybių institucijos yra dvi: savivaldybės atstovaujamoji institucija – savivaldybės taryba; savivaldybės vykdomoji institucija – savivaldybės meras (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, 2025). Taigi, savivaldybės administracija yra savivaldybės įstaiga.

Šie paaiškinimai padeda suprasti, kas šiame darbe laikoma valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis. Autorė supranta, kad po šiais terminais telpa daug skirtingų institucijų ir įstaigų, tad svarbu pažymėti, kad šiame tekste fokusuojamasi į tas, su kuriomis žmonių su negalia organizacijos bendradarbiauja dažniausiai. Remiantis LR Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymu, taip pat anksčiau kitų autorių atliktais tyrimais, verta paminėti Vyriausybę, Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją bei kitas ministerijas, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūrą, savivaldybių institucijas ir įstaigas (merą, tarybą, administraciją).